

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ

Η αδήλωτη εργασία στην Ελλάδα

Αξιολόγηση των σύγχρονων μέτρων
καταπολέμησης του φαινομένου

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΚΑΨΑΛΗΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2015

43

ΜΕΛΕΤΕΣ/ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ

Η αδήλωτη εργασία στην Ελλάδα
Αξιολόγηση των σύγχρονων μέτρων
καταπολέμησης του φαινομένου

Η αδήλωτη εργασία στην Ελλάδα

Αξιολόγηση των σύγχρονων μέτρων καταπολέμησης του φαινομένου

Απόστολος Καψάλης

Ιανουάριος 2015

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ

Εμμανουήλ Μπενάκη 71Α, 106 81, Αθήνα

Ηλεκτρονική σελιδοποίηση - Παραγωγή:

ΚΑΜΠΥΛΗ ADV.

Αντιγόνης 60, Αθήνα

Τηλ.: 210-5156820, Fax: 210-5156811

© Copyright: ΙΝΕ ΓΣΕΕ

ISBN: 978-960-9571-61-6

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή	7
2. Το αντικείμενο των μέτρων καταπολέμησης της αδήλωτης εργασίας	9
3. Τα μέτρα καταπολέμησης της αδήλωτης εργασίας και η αποτελεσματικότητά τους	11
3.1. Εργόσημο	11
3.2. Επιβολή προστίμων από το ΣΕΠΕ στην περίπτωση αδήλωτης εργασίας	21
3.3. Πληροφοριακό Σύστημα «Εργάνη» και παρακολούθηση των ποσοστών ανεργίας	26
3.4. Κάρτα εργασίας	32
3.5. Πιστοποιητικό ασφαλιστικής συμμόρφωσης και Μητρώο ΠΕΡΣΕΑΣ	34
3.6. Κυρώσεις για απασχόληση παράνομα επιδοτούμενου ανέργου	36
3.7. Παράνομη απασχόληση μεταναστών	36
3.8. Σχέδιο Άρτεμις	39
4. Σύνοψη: Ο νεοφιλελευθερισμός αγιάζει τα μέσα	43
Βιβλιογραφία	47
Παράρτημα	49

1. Εισαγωγή*

Κατά τη διάρκεια της πενταετίας 2010-2014 επιχειρείται πολύ συχνά να αντιστραφεί το γενικευμένο κλίμα εργοδοτικής αυθαιρεσίας και εργασιακής παρανομίας που κυριαρχεί στην ελληνική αγορά εργασίας μέσω της παρουσίασης έωλων δεδομένων και επιχειρημάτων στο ζήτημα της καταπολέμησης της αδήλωτης εργασίας. Ωστόσο, η προσπάθεια δημιουργίας εντυπώσεων, η οποία διεξάγεται κυρίως από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, διαψεύδεται καθημερινά με τον πλέον κατηγορηματικό τρόπο από την πραγματικότητα, που είναι αδυσώπητα σκληρή.

Ποτέ άλλοτε στην ιστορία της χώρας δεν είχαν ληφθεί τόσο πολλά μέτρα για την καταπολέμηση της αδήλωτης εργασίας σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα¹ και ποτέ άλλοτε το μέγεθος αυτής δεν βρισκόταν στα σημερινά δυσθεώρητα ύψη με τάσεις

μάλιστα αυξητικές. Στην εποχή των Μνημονίων, η επίσημα καταγεγραμμένη αδήλωτη εργασία από τις αρμόδιες ελεγκτικές αρχές εκτοξεύεται από το 29,7% λίγο πριν το 2010, στο 40,5% στα τέλη του 2013², για να περιοριστεί στο 25% στα τέλη του 2014³ (ILO, 2014).

Διατυπώνονται, έτσι, με αμείλικτο τρόπο από τον κόσμο της μισθωτής εργασίας ορισμένα βασανιστικά ερωτήματα, στα οποία δίνονται αιτιολογημένες και εμπειριστωμένες απαντήσεις, που απορρέουν πολλές φορές από τις πλέον έγκυρες πηγές, όπως -ενδεικτικά- από δημοσιευμένες μελέτες του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας ή από άρτιες επιστημονικά έρευνες που εκπονούνται από το ίδιο το Υπουργείο Εργασίας, αλλά παραμένουν αδημοσίευτες.

Μερικά από αυτά τα ερωτήματα είναι τα εξής:

Από τη στιγμή που το εργατικό κόστος (άμεσο και έμμεσο) αξιολογείται κατά τη νεοφιλελεύθερη θεωρία ως πηγή πρόκλησης

* Το παρόν αποτελεί επικαιροποιημένη εκδοχή κειμένου το οποίο συντάχθηκε αρχικά στα τέλη Νοεμβρίου 2013, με αφορμή την κατάθεση Σ/Ν του Υπουργείου Εργασίας. Το νομοσχέδιο ψηφίστηκε στα μέσα Δεκεμβρίου 2013 με τίτλο «Αναβάθμιση και βελτίωση των μηχανισμών είσπραξης των ασφαλιστικών φορέων, πρόστιμα για την ανασφάλιστη και αδήλωτη εργασία και λοιπές διατάξεις αρμοδιότητας Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας» (πλέον ν. 4225/2014).

1. Βλ. Παράρτημα, όπου παρουσιάζονται κωδικοποιημένες οι σημαντικότερες νομοθετικές ρυθμίσεις.

2. Βλ. <http://news.in.gr/economy/article/?aid=1231245720>.

3. Η συγκράτηση αυτή των ποσοστών αδήλωτης εργασίας, όπως θα επιχειρηθεί να αποδειχθεί στη συνέχεια, δεν είναι πάντοτε πραγματική.

και προτίμησης διαφόρων μορφών αδήλωτης εργασίας, γιατί η τεράστια συρρίκνωση του κόστους αυτού στην Ελλάδα σε πρωτοφανή χαμηλά επίπεδα την τελευταία πενταετία δεν είχε ως αποτέλεσμα τη συγκράτηση, έστω, των ποσοστών της αδήλωτης εργασίας, αλλά αντιθέτως την εκτόξευσή τους;

Γιατί τα υιοθετούμενα μέτρα δεν επιφέρουν και δεν αναμένεται να επιφέρουν ουσιαστικά αποτελέσματα στην καταπολέμηση του φαινομένου;

Ποιες είναι οι εκθέσεις αξιολόγησης των μέτρων που λαμβάνονται από το Υπουργείο Εργασίας για την αντιμετώπιση της αδήλωτης εργασίας την περίοδο 2010-2014 και γιατί δεν δημοσιεύονται; Γιατί δεν έχουν δημοσιευτεί

ορισμένα, έστω, από τα κεντρικά συμπεράσματα που εμπεριέχονται στην έρευνα του ΣΕΠΕ με θέμα *Έρευνα του φαινομένου της αδήλωτης εργασίας*, η οποία ολοκληρώθηκε τον Νοέμβριο του 2012;

Σε ποιο βαθμό αξιοποιείται η σύγχρονη πλούσια εμπειρία από χώρες με αντίστοιχα δημοσιονομικά προβλήματα –ιδίως αλλά όχι αποκλειστικά– στον Νότο της Ευρώπης και ποια διδάγματα συνάγονται από τον ουσιώδη και ενεργό ρόλο των συνδικάτων των εργαζομένων, της τοπικής αυτοδιοίκησης και άλλων κοινωνικών φορέων και θεσμών στο σχεδιασμό, στην υλοποίηση και στην παρακολούθηση της εφαρμογής αντίστοιχων επιτυχημένων μέτρων σε άλλες χώρες;

2. Το αντικείμενο των μέτρων καταπολέμησης της αδήλωτης εργασίας

Στην ελληνική περίπτωση, ελλείπει σαφούς ορισμού για το φαινόμενο της αδήλωτης εργασίας και με βάση τις εθνικές ιδιαιτερότητες και τα εθνικά χαρακτηριστικά, οι σχετικές καταγραφές και αναφορές περιορίζονται κατά κανόνα στην πλήρως αδήλωτη εργασία και δεν καλύπτουν όλο το φάσμα των μη δηλωθέντων εκφάνσεων ή των αδήλωτων τμημάτων/μερών της εργασίας των μισθωτών της χώρας.

Για τον λόγο αυτό οι έννοιες *αδήλωτη* και *ανασφάλιστη* εργασία ταυτίζονται (στη θεωρία αλλά και στα επίσημα στοιχεία), μολονότι μια ασφαλισμένη τυπικά εργασία μπορεί να μην είναι ορθά ή απολύτως ασφαλισμένη, για παράδειγμα με κριτήριο το ύψος του νόμιμου μισθού (εργόσημο), το φορέα κύριας ασφάλισης (ΟΓΑ αντί για ΙΚΑ) ή τον πραγματοποιηθέντα χρόνο εργασίας (υπερωρίες)⁴.

4. Για περισσότερα σχετικά με τις έννοιες της *μερικώς* και *πλημμελώς δηλωθείσης εργασίας*, βλ. Καψάλης (2012) και την πρόσφατη γνωμοδότηση της Επιτροπής Δικαιωμάτων των Γυναίκων και Ισότητας των Φύλων προς την Επιτροπή Απασχόλησης και Κοινωνικών Υποθέσεων με αφορμή την πρόταση απόφασης του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τη δημιουργία ευρωπαϊκής πλατφόρμας με σκοπό την ενίσχυση της συνεργασίας για την πρόληψη και την αποτροπή της αδήλωτης εργασίας (συντάκτρια: Κωνσταντίνα Κούνεβα, 22/01/2015).

Επιπλέον, η νόμιμη απορρύθμιση της αγοράς εργασίας και η κανονικοποίηση όλων των ακραίων μορφών ευέλικτης απασχόλησης δίνει πλέον τα χέρια των στελεχών των ελεγκτικών μηχανισμών, που πολλές φορές αδυνατούν να αξιολογήσουν και να καταγράψουν φαινόμενα αδήλωτης εργασίας, είτε γιατί η σχέση εργασίας είναι τυπικά σύννομη (μπλοκάκι) είτε γιατί στερούνται δικαιοδοσίας (μισθωτοί εργάτες γης).

Ως εκ τούτου, οι επίσημες καταγραφές αφορούν κατά κύριο λόγο την **πλήρως αδήλωτη εργασία** (ανασφάλιστη ή μη) και θα πρέπει να θεωρούνται ως το ελάχιστο επίπεδο εκδήλωσης του φαινομένου στην ελληνική περίπτωση, το οποίο είναι βέβαιο ότι στην ολότητά του αναφέρεται σε πολύ μεγαλύτερο ποσοστό εργαζομένων (ή επιχειρήσεων).

Έτσι, σύμφωνα με διαθέσιμα στοιχεία για το 2013 (Ειδική Υπηρεσία Ελέγχου Ασφάλισης – ΕΥΠΕΑ), τουλάχιστον το 40,5% των εργαζομένων στις (ελεγμένες) επιχειρήσεις της χώρας είναι αδήλωτοι ή ανασφάλιστοι εργαζόμενοι και τουλάχιστον το 50,2% των (ελεγμένων) επιχειρήσεων κάνει χρήση της δυνατότητας για αδήλωτη εργασία.

Θα μπορούσε να διατυπωθεί, ωστόσο, και ο ακόλουθος αντίλογος: πράγματι τα ποσοστά

αδήλωτης εργασίας είναι υψηλά, αλλά αφορούν στοχευμένους ελέγχους σε κλάδους και περιοχές με υψηλή παραβατική συμπεριφορά, ενώ ο πραγματικός εθνικός μέσος όρος είναι χαμηλότερος, αφού σε άλλους κλάδους και περιοχές της χώρας το φαινόμενο είναι περιορισμένο.

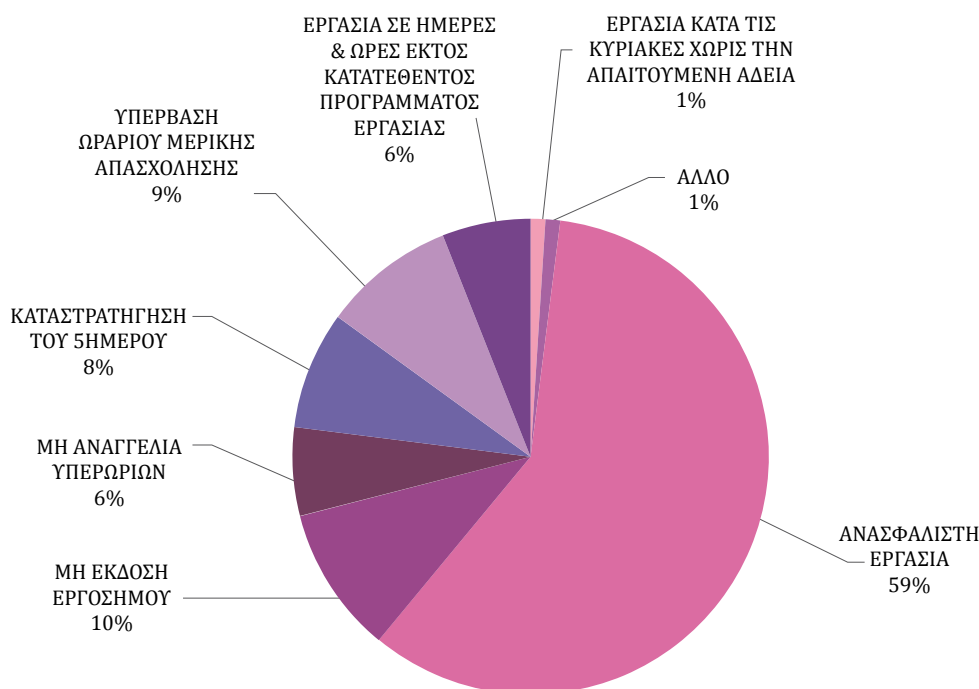
Το επιχείρημα είναι βάσιμο, αλλά το συμπέρασμα εσφαλμένο, διότι εγείρεται και το αντεπιχείρημα ότι υπάρχουν κάποιοι άλλοι κλάδοι και περιοχές της χώρας, στα οποία τα ποσοστά αδήλωτης εργασίας δεν είναι απλώς υψηλά, αλλά συντριπτικά και τα οποία μένουν εκτός καταγραφών/ελέγχων, επειδή πρακτικά ή τυπικά αυτό είναι ανέφικτο (οικιακή μισθωτή εργασία, αγροτική οικονομία –πλην μεταποιητικών μονάδων– και άλλα «άβατα» της ελληνικής αγοράς εργασίας).

Για όλους αυτούς τους λόγους, οι δειγματοληπτικοί έλεγχοι στο σύνολο του πληθυσμού

εισφέρουν πολύ χρήσιμα συμπεράσματα. Στην προαναφερθείσα έρευνα του ΣΕΠΕ (2012), η οποία παραμένει αδημοσίευτη για μεγάλο διάστημα μετά την ολοκλήρωσή της, συνάγεται ότι μεσοσταθμικά το ποσοστό αδήλωτης εργασίας πρέπει να κινείται πάνω από το 30%, ποσοστό που αυξάνεται σε κλάδους με εποχιακή απασχόληση. Υψηλό, επίσης, είναι και το δηλούμενο ποσοστό αδήλωτης εργασίας (26%) από τους ίδιους τους επιχειρηματίες, το οποίο είναι πολύ κοντά στο εκτιμώμενο κλαδικό επίπεδο που οι ίδιοι είχαν δηλώσει/εκτιμήσει σε άλλη ερώτηση στο πλαίσιο της έρευνας (32,7%).

Το μεγαλύτερο ποσοστό αδήλωτης εργασίας κατά την εκτίμηση των εργοδοτών το συγκεντρώνει, προφανώς, η ανασφάλιστη εργασία (59%), αλλά το υπόλοιπο ποσοστό αφορά κάποια άλλη μορφή αδήλωτης εργασίας, όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 1:

Διάγραμμα 1: Είδος αδήλωτης εργασίας κατά την εκτίμηση των εργοδοτών

Πηγή: ΣΕΠΕ (2012)

3. Τα μέτρα καταπολέμησης της αδήλωτης εργασίας και η αποτελεσματικότητά τους

Τα μέτρα που υιοθετούνται την περίοδο 2010-2014 για την καταπολέμηση της αδήλωτης εργασίας είναι συνολικά οκτώ (8) και τα περισσότερα χαρακτηρίζονται ως «καινοτόμα».

3.1. Εργόσημο

Η θέσπιση της μεθόδου πληρωμής και παρακράτησης ασφαλιστικών εισφορών στη βάση του εργόσημου εισάγεται για πρώτη φορά στην ελληνική νομοθεσία στο πλαίσιο του ν. 3863/2010, με τον οποίο μεταρρυθμίζεται ριζικά το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης στην Ελλάδα. Η εν λόγω καινοτομία αφορά, κυρίως, κατηγορίες εργαζομένων με μη σταθερή ή με περιστασιακή απασχόληση σε έναν ή περισσότερους εργοδότες, οι οποίοι παρέχουν τη μισθωτή εργασία ή τις υπηρεσίες τους, δίχως να είναι πρακτικά εφικτή ή δίχως να συνηθίζεται στην πράξη η σύναψη σύμβασης εξαρτημένης εργασίας.

Το Υπουργείο Εργασίας σε κείμενό του προς τη Διεύθυνση Ευρωπαϊκών Υποθέσεων της Βουλής αναφέρεται στη θεσμοθέτηση του εργόσημου ως τρόπου ασφάλισης «σε εργασίες που κινούνται στα όρια μεταξύ τυπικής και άτυπης οικονομίας».

Ωστόσο, το εργόσημο δεν εστιάζει σε επιχειρήσεις ή σε μεμονωμένους εργοδότες, αλλά σε εργαζομένους, και μάλιστα σε συγκεκριμέ-

νες ειδικότητες, επαγγέλματα ή θέσεις εργασίας. Κατά συνέπεια, στην πραγματικότητα πρόκειται για ένα μέσο καταπολέμησης της αδήλωτης εργασίας, και ειδικότερα της εισφοροδιαφυγής, και ως τέτοιο έχει ταξινομηθεί στην ελληνική έννομη τάξη και όχι ως μέτρο περιορισμού της παραοικονομίας.

Άλλωστε, στο κείμενο της προαναφερόμενης περιγραφής-αξιολόγησης του μέτρου από την πλευρά του Υπουργείου Εργασίας (2013)⁵ προκύπτει ότι το συγκεκριμένο μέτρο, όχι μόνο εστιάζει **σε συγκεκριμένες κατηγορίες εργαζομένων** (και όχι σε επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στο πλαίσιο της παραοικονομίας), αλλά επιπλέον ότι αφορά **εξαρχής, κυρίως, τους κατ' οίκον απασχολούμενους**. Συγκεκριμένα, αναφέρεται ότι στις διατάξεις των άρθρων 20-23 του ν. 3863/2010 θεσπίζεται το εργόσημο:

«ως τρόπος καταβολής της αμοιβής και ασφάλισης του κατ' οίκον απασχολούμενου προσωπικού που παρέχει εξαρτημένη εργασία ή υπηρεσίες, αμειβόμενο με την ώρα ή την ημέρα, σε τακτά ή μη χρονικά διαστήμα-

5. Για της ανάγκες της κοινής συνεδρίασης με την Επιτροπή Κοινωνικών Υποθέσεων της Βουλής, στο πλαίσιο της επίσκεψης αντιπροσωπείας της Επιτροπής «Απασχόληση και Κοινωνικές Υποθέσεις» (EMPL) του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στην Αθήνα 29-31/10/2013. Πρόκειται για το έγγραφο 34313/634 της 24ης/10/2013.

τα, είτε προς έναν είτε προς περισσότερους του ενός εργοδότες, για την ίδια μισθολογική περίοδο, που καλύπτεται από την ασφάλιση του ΙΚΑ-ΕΤΑΜ. Η ανωτέρω κατηγορία εργαζομένων συχνά απασχολούνταν χωρίς ασφάλιση και η εφαρμογή του μέτρου αυτού αποσκοπούσε αφενός στη διασφάλιση κυρίως των εργαζομένων, αλλά και των εργοδοτών και αφετέρου στην πάταξη της εκτεταμένης ανασφάλιστης εργασίας και κατ' επέκταση της εισφοροδιαφυγής».

Στην πραγματικότητα, η επινόηση του εργώσημου αφορά εξ αρχής ένα μεγάλο εύρος περιστασιακά απασχολούμενων εργαζομένων, ενώ οι επόμενες νομοθετικές παρεμβάσεις στα σχετικά άρθρα του ν. 3386/2010 αφορούν κατά κύριο λόγο την επέκταση των δυνητικά καλυπτόμενων ειδικοτήτων και επαγγελμάτων.

Έπειτα από τις έως σήμερα παρεμβάσεις που πραγματοποιεί ο νομοθέτης με τους ν. 3996/2011, 4144/2013 και 4225/2014 στο άρθρο 20 του ν. 3863/2010 με τίτλο: «Αμοιβή και παρακράτηση εισφορών περιστασιακά απασχολούμενων», προβλέπονται σήμερα τα εξής:

«ΑΣΦΑΛΙΣΗ ΕΙΔΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ

1. Στις ρυθμίσεις του Κεφαλαίου αυτού υπάγονται υποχρεωτικά:

A. Το **κατ' οίκον του εργοδότη απασχολούμενο προσωπικό** που παρέχει εξαρτημένη εργασία ή υπηρεσίες, φροντίδας αμειβόμενο με την ώρα ή την ημέρα, σε τακτά ή μη χρονικά διαστήματα είτε προς έναν είτε προς περισσότερους του ενός εργοδότες, για την ίδια μισθολογική περίοδο, που καλύπτεται από την ασφάλιση του ΙΚΑ-ΕΤΑΜ. Ενδεικτικά υπάγονται οι εξής εργασίες ή υπηρεσίες:

α. **οι υπηρεσίες οικογενειακής βοηθητικής φροντίδας** (ενδεικτικά: οικιακοί βοηθοί για οικιακή καθαριότητα και γενικό νοικοκυριό, οδηγοί),

β. **οι κηπουρικές εργασίες,**

γ. **η φύλαξη και μεταφορά παιδιών, νηπίων και βρεφών,**

δ. η υποστήριξη με την παροχή κάθε μορφής **βοήθειας και φροντίδας σε ηλικιωμένα άτομα και σε άτομα με ειδικές ανάγκες**, συμπεριλαμβανομένης και της διευκόλυνσης των ατόμων αυτών για συμμετοχή τους σε πολιτιστικές, θρησκευτικές, ψυχαγωγικές και κοινωνικές δραστηριότητες,

ε. οι υπηρεσίες που παρέχονται σε **προγράμματα αποκατάστασης ατόμων** σε ιδρύματα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα ή σε Στέγες Υποστηριζόμενης Διαβίωσης Ατόμων με Αναπηρία, που χαρακτηρίζονται από νοητική στέρηση (ΣΥΔ),

στ. η περιποίηση ή νοσηλευτική **φροντίδα αρρώστων ή κατάκοιτων** ατόμων και η βοήθεια σε άτομα με προβλήματα κινητικότητας (φυσικοθεραπεία, κινησιοθεραπεία, συνοδεία εκτός οικίας),

ζ. **οι μεμονωμένες μικροεπισκευαστικές εργασίες** που δεν συνιστούν οικοδομικές εργασίες,

η. η παράδοση **ιδιαίτερων μαθημάτων,**

θ. **οι αισθητικές φροντίδες** (κομμωτική, περιποίηση προσώπου και σώματος).

B. Προσωπικό που παρέχει **υπηρεσίες καθαρισμού και κηπουρικής κοινοχρήστων χώρων πολυκατοικιών, αμειβόμενο με την ώρα ή την ημέρα, σε τακτά ή μη χρονικά διαστήματα, είτε προς έναν είτε προς περισσότερους του ενός εργοδότες, για την ίδια μισθολογική περίοδο, που καλύπτεται από την ασφάλιση του**

ΙΚΑ-ΕΤΑΜ, μη παρέχον την υπηρεσία αυτή ως υπαλληλικό προσωπικό εταιρείας ή ως μέλος εταιρείας.

Γ. Οι απασχολούμενοι ως **εργάτες γης** σε εργασίες καλυπτόμενες από την ασφάλιση του ΟΓΑ κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 27 του ν. 2639/1998 (Α' 205).

Δ. αα) Οι **διανομείς διαφημιστικών** εντύπων με το σύστημα της διανομής με ή χωρίς διεύθυνση αποδέκτη, ββ) οι απασχολούμενοι στην **προώθηση προϊόντων** προσώπου και σώματος για λογαριασμό μίας ή περισσότερων επιχειρήσεων κατ' οίκον ή σε άλλο χώρο, γγ) οι απασχολούμενοι στην **προώθηση καταναλωτικών προϊόντων** σε πολυκαταστήματα, καταστήματα τροφίμων και υπεραγορές (super market), δδ) Το απασχολούμενο προσωπικό από **ΠΑΕ, ΚΑΕ και λοιπά νομικά πρόσωπα επαγγελματικού και ερασιτεχνικού αθλητισμού** κερδοσκοπικά ή μη, αποκλειστικά και μόνο κατά τη διεξαγωγή αθλητικών αγώνων στα γήπεδα παντός είδους αθλητικών αγώνων, αμειβόμενο με την ώρα, την ημέρα, σε τακτά ή μη χρονικά διαστήματα.

Το ειδικό εργόσημο δύναται να διατίθεται στον εργοδότη με καταβολή του αντίστοιχου ποσού, από τα κατά τόπους υποκαταστήματα των ΦΚΑ, από τις συνεργαζόμενες με τους φορείς τράπεζες και τα υποκαταστήματά τους, από τα Ελληνικά Ταχυδρομεία, από τα Κέντρα Εξυπηρέτησης Πολιτών και από οποιονδήποτε άλλο φορέα ή δίκτυο έπειτα από απόφαση του Υπουργού Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας. Στο τέλος κάθε έτους ο ΦΚΑ εκδίδει ετήσια συγκεντρωτική κατάσταση σε εργοδότη και εργαζόμενο [...].».

Η πιλοτική εφαρμογή των σχετικών διατάξεων αρχίζει τον Νοέμβριο του 2011 και η

καθολική τους εφαρμογή την 1/1/2012, όμως όχι χωρίς προβλήματα, τα οποία δεν έχουν να κάνουν μόνο με την ασάφεια ως προς τη φύση, την αποστολή και τη λειτουργία του εργόσημου, αλλά κυρίως με το γεγονός ότι οι ρυθμίσεις για τα πλέον σημαντικά ζητήματα για την εφαρμογή του μέτρου παραπέμπονται σε μελλοντικές υπουργικές αποφάσεις. Η διαπίστωση αυτή αφορά ιδιαίτερα το άρθρο 21 του ν. 3863/2010, στο οποίο προβλέπονται οι όροι ασφάλισης των ειδικοτήτων που περιγράφονται στο προηγούμενο άρθρο.

Στο άρθρο 21 του ν. 3863/2010 (ως ισχύει μετά την αντικατάστασή του με το άρθρο 74 του ν. 4144/2013) προβλέπεται ότι οι κρατήσεις για ασφαλιστικές εισφορές εργοδότη και εργαζομένου, με εξαίρεση την κατηγορία των εργατών γης⁶, υπολογίζονται σε ποσοστό 25%⁷ επί της αναγραφόμενης τιμής του εργόσημου και εμπεριέχονται σε αυτήν. Με απόφαση του Υπουργού Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, ύστερα από εισήγηση των Διοικητικών Συμβουλίων των κατά περίπτωση αρμόδιων φορέων και γνώμη της Εθνικής Αναλογιστικής Αρχής, το ποσοστό αυτό μπορεί να αυξομειώνεται, προσαρμοζόμενο στις εκάστοτε κοινωνικές, ασφαλιστικές και οικονομικές συνθήκες.

Οι συγκεκριμένοι εργαζόμενοι ασφαλίζονται στο ΙΚΑ-ΕΤΑΜ για τους Κλάδους Σύνταξης και Ασθένειας και Μητρότητας, στο ΕΤΕΑ (τέως ΕΤΕΑΜ) για επικουρική ασφάλιση, καθώς και στον τέως ΟΕΚ (εισφορά εργαζομένου). Τα ποσοστά ασφαλιστικών εισφορών επιμερίζονται ανά κλάδο ασφάλισης ως εξής:

6. Στην ασφάλιση των οποίων είναι αφιερωμένο το άρθρο 22 του ν. 3863/2010.

7. Από 20% που ίσχυε από την αρχική ψήφιση του ν. 3863/2010.

Πίνακας 1: Επιμερισμός ασφαλιστικών εισφορών που παρακρατούνται στο πλαίσιο του εργόσημου

Κλάδος	Ποσοστό %
Κλάδος Κύριας Σύνταξης	14,45 %
Κλάδος Ασθένειας σε είδος (ΕΟΠΥΥ)	4,65%
Κλάδος Ασθένειας & Μητρότητας σε χρήμα	0,86%
Κλάδος Επικουρικής Ασφάλισης (ΕΤΕΑ)	4,32%
Κλάδος τ. ΟΕΚ (εισφορά εργαζομένου)	0,72%
Σύνολο	25%

Πηγή: Εγκύκλιος ΙΚΑ, αρ. 43/11.7.2013

Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τρόπος υπολογισμού των ημερών ασφάλισης που προκύπτουν για τους εργαζομένους με εργόσημο, οι οποίοι δικαιώνονται τόσες ημέρες ασφάλισης όσες προκύπτουν από τη διαίρεση του ποσού των ασφαλιστικών εισφορών (που έχει παρακρατηθεί μέσω του εργόσημου) με το ποσό εισφορών που αντιστοιχεί στο ημερομίσθιο ανειδίκευτου εργάτη της 31ης Δεκεμβρίου του έτους 2011, σύμφωνα με την ΕΓΣΣΕ.

Πρέπει να επισημανθεί ότι το ποσό που αποτυπώνεται στο σώμα του εργόσημου διαμορφώνεται ελεύθερα κατόπιν συμφωνίας των μερών και δεν αντιστοιχεί υποχρεωτικά σε μία ημέρα εργασίας, αλλά μπορεί να συνεπάγεται αμοιβή που καταλαμβάνει περισσότερα του ενός ημερομίσθια.

Αυτές οι ημέρες ασφάλισης δεν μπορούν να υπερβούν τις 25 ανά ημερολογιακό μήνα ή τις 300 ημέρες ασφάλισης ανά ημερολογιακό έτος. Οι ημέρες ασφάλισης που προκύπτουν με τον προηγούμενο τρόπο υπολογισμού ανάγονται στον ημερολογιακό μήνα εξαργύρωσης του εργόσημου, ενώ το μέτρο αυτό ισχύει αναδρομικά από 1/1/2013.

Διαφορετική μεταχείριση επιφυλάσσει ο νόμος στους **εργάτες γης**, οι οποίοι υπάγονται στην ασφάλιση του ΟΓΑ ανεξαρτήτως των ημερών εργασίας τους ανά έτος (άρθρο 22 του ν. 3863/2010, όπως τροποποιήθηκε με την παρ. 8B του άρθρου 76 του ν. 3996/2011). Σε αυτή την κατηγορία εργαζομένων εντοπίζονται τα περισσότερα προβλήματα εφαρμογής του μέτρου του εργόσημου, με συνέπεια να εκδίδονται αλλεπάλληλες υπουργικές αποφάσεις, είτε για τη διευκρίνιση ασαφειών είτε για την πρόβλεψη νέων μέσων εφαρμογής της σχετικής νομοθεσίας.

Στο νόμο προβλέπεται ότι οι παρακρατούμενες εισφορές ορίζονται σε ποσοστό 10% επί της αξίας των καταβαλλομένων αμοιβών και καλύπτουν τη σύνταξη, την ασθένεια και τον Λογαριασμό Αγροτικής Εστίας (ΛΑΕ). Με απόφαση του υπουργού Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης και ύστερα από εισήγηση του ΔΣ του ΟΓΑ, το ποσοστό αυτό μπορεί να αυξομειώνεται προσαρμοζόμενο στις εκάστοτε κοινωνικοασφαλιστικές συνθήκες, ενώ με απόφαση του ΔΣ του ΟΓΑ γίνεται επιμερισμός του ποσοστού αυτού ανά κλάδο ασφάλισης.

Επίσης, για την κατηγορία αυτή των εργαζομένων οι ημέρες εργασίας υπολογίζονται ανά έτος με βάση τις αμοιβές τους και προκύπτουν από τη διαίρεση του συνόλου των καταβληθεισών εντός του έτους αμοιβών διά του ημερομισθίου του ανειδίκευτου εργάτη της 31ης Δεκεμβρίου του προηγούμενου έτους σύμφωνα με την ΕΓΣΣΕ και θεωρούνται ως πραγματοποιηθείσες κατά το μήνα εξόφλησης των εργόσημων.

Προκειμένου τα πρόσωπα αυτά να τύχουν των παροχών ασθενοείας και ΛΑΕ του ΟΓΑ, θα πρέπει να έχουν πραγματοποιήσει τουλάχιστον 150 ημέρες εργασίας το τρέχον ημερολογιακό έτος ή το προηγούμενο δωδεκάμηνο, όμως οι ημέρες εργασίας άνω των 300 κατά έτος, που έχουν υπολογιστεί σύμφωνα με τα οριζόμενα στην παρούσα διάταξη, δεν λαμβάνονται υπόψη και δεν μεταφέρονται σε άλλο έτος.

Ο τρόπος υπολογισμού των ημερών ασφάλισης των εργατών γης που αμείβονται-ασφαλίζονται με εργόσημο είναι ιδιαίτερος. Εφόσον προκύπτουν τουλάχιστον 150 ημέρες ασφάλισης με τον προηγούμενο υπολογισμό, ο εργαζόμενος ασφαλιζεται για ολόκληρο το έτος, διαφορετικά για όσους μήνες προκύπτουν από τη διαίρεση του συνολικού αριθμού αυτού διά το 25. Επί παραδείγματι, για 137 ημέρες ασφάλισης ο εργαζόμενος θα ασφαλιστεί για πέντε ($137/25 = 5$ μήνες και 12 μέρες) συν ένα μήνα (επειδή υπόλοιπο άνω των 12 ημερών λογίζεται ως μήνας), συνολικά για 6 μήνες, ενώ σε κάθε περίπτωση κατατάσσεται στη μεγαλύτερη δυνατή ασφαλιστική κλάση.

Ωστόσο (σύμφωνα με τη νέα παρ. 6^Α του άρθρου 22 του ν. 3863/2010 – όπως προστέθηκε με το ν. 3996/2011), για την πλήρη ασφαλιστική του κάλυψη ο εργαζόμενος εν-

δέχεται να είναι υποχρεωμένος να καταβάλει και επιπλέον ποσά, εφόσον για τους μήνες ασφάλισης κάθε έτους, όπως προκύπτουν από τον προαναφερθέντα υπολογισμό τους, οι ασφαλιστικές εισφορές ορίζονται με βάση την ασφαλιστική κατηγορία του απασχολούμενου και εξοφλούνται από τα ποσά που έχουν παρακρατηθεί μέσω εργόσημου εντός του έτους. Αν τα παρακρατηθέντα αυτά ποσά δεν επαρκούν για την εξόφληση ολόκληρου του έτους, «οι υπόλοιπες οφειλόμενες για το έτος εισφορές καταβάλλονται υποχρεωτικά».

Στην περίπτωση, ειδικότερα, που οι μήνες ασφάλισης που προκύπτουν αντιστοιχούν σε λιγότερο από 6 μήνες ετησίως, αλλά τα παρακρατηθέντα ποσά δεν επαρκούν, τότε ισχυροί μήνες ασφάλισης θεωρούνται μόνο οι μήνες που θεωρούνται εξοφλημένοι, μη αναζητούμενων από τον ΟΓΑ των εισφορών για τους υπόλοιπους μη εξοφλημένους μήνες. Οι εισφορές αυτές δύναται να εξοφληθούν, σύμφωνα με τα ισχύοντα κατά το χρόνο καταβολής ποσά εισφορών, μόνο κατόπιν αιτήσεως του ενδιαφερομένου, η οποία πρέπει να υποβληθεί πριν από την επέλευση του ασφαλιστικού κινδύνου.

Ποσά εισφορών που έχουν παρακρατηθεί δεν επιστρέφονται σε καμία περίπτωση. Πλεονάζουσες ανά έτος παρακρατηθείσες εισφορές δεν μεταφέρονται σε άλλο έτος, ούτε συμψηφίζονται με οφειλόμενες εισφορές ή άλλες οφειλές του απασχολούμενου στον ΟΓΑ, με εξαίρεση τις περιπτώσεις που ο απασχολούμενος είναι κατά το ίδιο έτος ασφαλισμένος του Κλάδου Κύριας Ασφάλισης Αγροτών ως αυτοτελώς απασχολούμενος σε άλλες ασφαλιζόμενες στον ΟΓΑ εργασίες, οπότε οι παρακρατηθείσες με εργόσημο εισφορές συμψηφίζονται με τις ασφαλιστικές εισφορές του ασφαλισμένου για το ίδιο έτος.

Τέλος, σύμφωνα με το άρθρο 81 του ν. 4144/2013, οι απασχολούμενοι που ήταν εγγεγραμμένοι το έτος 2011 στα μητρώα ασφαλισμένων του Κλάδου Κύριας Ασφάλισης Αγροτών, οι οποίοι δεν έχουν πραγματοποιήσει το έτος 2012 καμία ημέρα εργασίας βάσει αμοιβής με εργόσημο, ασφαλιζονται για ολόκληρο το έτος 2012 με επιπλέον καταβολή ποσοστού 50% επί του ποσού της εισφοράς

που αντιστοιχεί στην ασφαλιστική κατηγορία στην οποία έχουν ενταχθεί για το έτος 2012.

Όπως σημειώθηκε ήδη, η πλήρης εφαρμογή των τριών αυτών άρθρων (20-22) του ν. 3863/2010, που αφορούν εν δυνάμει εκατοντάδες χιλιάδες απασχολούμενους, προβλέπει αναγκαστικά **πλήθος υπουργικών αποφάσεων και ερμηνευτικών εγκυκλίων**, το περιεχόμενο των σημαντικότερων από αυτές περιγράφεται συνοπτικά στον ακόλουθο πίνακα:

Πίνακας 2: Υπουργικές αποφάσεις και ερμηνευτικές εγκυκλίαι που αφορούν το εργόσημο

Ημερομηνία/αριθμός Υ.Α. [ή εγκυκλίου]	Θέμα	Σημαντικότερες ρυθμίσεις
27/06/2011 Αριθμ. 14913/343/Φ10034	Προδιαγραφές του εργόσημου	<p>Φύση εργόσημου: Η έκδοση και η εξαργύρωση του εργόσημου αντικαθιστά κατά τρόπο αποκλειστικό την αποζημίωση των καλυπτόμενων απασχολούμενων με οποιαδήποτε απευθείας δόσοληψία χρηματικής φύσης.</p> <p>Περιορισμοί: Το ποσό του εργόσημου δεν μπορεί να είναι μικρότερο των 5 ευρώ. Ο χρόνος ισχύος του ορίζεται στους 4 μήνες από την ημερομηνία έκδοσής του. Εργόσημο που δεν έχει χρησιμοποιηθεί από τον εργοδότη μπορεί να ακυρωθεί εντός τριών μηνών από την ημερομηνία έκδοσής του.</p> <p>Τήρηση αρχείου εργόσημου: Στην ΗΔΙΚΑ ΑΕ θα αναπτυχθεί πληροφοριακό σύστημα εργόσημου, το οποίο θα τηρεί αρχείο εργόσημου. Η ΗΔΙΚΑ ΑΕ υπολογίζει και γνωστοποιεί στους ασφαλιστικούς φορείς τις χρηματικές απαιτήσεις που δημιουργούνται από τις κρατήσεις επί της αξίας των εξαργυρωμένων εργόσημων.</p>
12/09/2011 Αριθμ. 9/2011	Εφαρμογή εργόσημου – Ασφάλιση στον ΟΓΑ των αυτοτελώς απασχολούμενων εργατών γης	<p>Υπόχρεος έκδοσης του εργόσημου: Κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που δέχεται ή χρησιμοποιεί τις εργασίες ή τις υπηρεσίες των καλυπτόμενων προσώπων από το άρθρο 20 του ν. 3863/2010.</p> <p>Εργάτες γης: Ασφαλιζονται στον ΟΓΑ ανεξαρτήτως αν είναι ασφαλισμένοι ή λαμβάνουν σύνταξη από άλλο φορέα κύριας ασφάλισης.</p> <p>Έκδοση εργόσημου: Ο εργοδότης-κτηματίας, κάτοχος γεωργικής-κτηνοτροφικής εκμετάλλευσης αγοράζει εργόσημο, το ποσό του οποίου αντιστοιχεί στην αμοιβή του εργαζομένου, όπως αυτή έχει συμφωνηθεί μεταξύ τους για την παρεχόμενη εργασία.</p> <p>Δεν είναι απαραίτητο να εκδίδεται ξεχωριστό εργόσημο για κάθε ημέρα εργασίας- π.χ., εργοδότης που έχει συμφωνήσει να απασχολήσει εργαζόμενο για τρεις (3) ημέρες μπορεί να εκδώσει ένα εργόσημο ποσού ίσου με το σύνολο της αμοιβής του εργαζομένου και για τις τρεις (3) ημέρες εργασίας.</p> <p>Υποβολή δελτίου απογραφής: Απαραίτητη προϋπόθεση για τη γέννηση οιοδήποτε δικαιώματος από τον ΟΓΑ για τα πρόσωπα που διέπονται από τη σχετική με το εργόσημο νομοθεσία είναι η εγγραφή τους στα Μητρώα Ασφαλισμένων του κλάδου κύριας ασφάλισης.</p> <p>Υπήκοοι τρίτης χώρας: Για τη συμπλήρωση του δελτίου απογραφής ασφαλισμένου απαιτείται επικυρωμένο φωτοαντίγραφο της άδειας διαμονής του για εργασία, η οποία πρέπει να είναι σε ισχύ ή, στην περίπτωση που έχει λήξει, φωτοαντίγραφο της άδειας διαμονής και βεβαίωση τύπου Α ότι έχουν κατατεθεί δικαιολογητικά για την ανανέωσή της. Οι Βορειοηπειρώτες υποβάλλουν φωτοαντίγραφο του ΕΔΤΟ και οι υπήκοοι κρατών-μελών της ΕΕ επικυρωμένο αντίγραφο βεβαίωσης εγγραφής πολίτη ΕΕ.</p>

Συνέχεια στην επόμενη σελίδα

Ημερομηνία/αριθμός Υ.Α. [ή εγκυκλίου]	Θέμα	Σημαντικότερες ρυθμίσεις
15/12/2011 Αριθμ. Φ. 80000/26037/3298	Σχετικά με την εφαρμογή του άρθρου 21 παρ. 2 του ν. 3863/2010 για τον υπολογισμό των ημερών ασφάλισης των προσώπων που αμείβονται με το εργόσημο και τη λήψη παροχών ασθενοείας	Διπλασιασμός ημερών: Οι εργαζόμενοι δικαιούνται διπλάσιες ημέρες ασφάλισης από όσες προκύπτουν από τη διαίρεση του ποσού των εισφορών με το ανά μήνα ή ημέρα εργασίας ποσό εισφοράς που αντιστοιχεί στο ημερομίσθιο του ανειδίκευτου εργάτη (ΗΑΕ) της 31ης Δεκεμβρίου του προηγούμενου έτους. Το ποσό που έχει παρακρατηθεί για ασφαλιστικές εισφορές μέσω εργόσημου διαιρείται με το ποσό που αντιστοιχεί στις εισφορές ΗΑΕ, δηλαδή ΗΑΕ X 35,4%. Το αποτέλεσμα πολλαπλασιάζεται επί δύο και είναι οι ημέρες ασφάλισης που δικαιώνεται ο ασφαλισμένος. [Η ρύθμιση αυτή με βάση την αρχική εκδοχή του άρθρου 21 παρ. 2 του ν. 3863/2010 καταργήθηκε με το άρθρο 74 του ν. 4144/2013, με το οποίο η παρακράτηση εισφορών επί του εργόσημου αυξήθηκε από 20% σε 25% επί της αναγραφόμενης τιμής αυτού.]
18/06/2012 Αριθμ. 9340/362	Εφαρμογή εργόσημο-ασφάλιση στον ΟΓΑ των αυτοτελώς απασχολούμενων εργατών γης - Εφαρμογή των διατάξεων εργατικής νομοθεσίας	<p>Θεσμός συλλογικών συμβάσεων εργασίας: Επέκταση του θεσμού και στους αμέσως εξαρτούμενους στη γεωργία, ανεξαρτήτως της υπαγωγής ή μη αυτών στην ασφάλιση του ΙΚΑ και της ιδιότητας του εργοδότη.</p> <p>Χρονικά όρια εργασίας: Οι γεωργικοί μισθωτοί, έως ότου συναφθούν κλαδικές ή ομοιοεπαγγελματικές ΣΣΕ, διέπονται από το άρθρο 6 εδάφ. α' της από 14/2/1984 ΕΓΣΣΕ (40ωρο, ελάχιστο ημερομίσθιο, προσαυξήσεις αργιών, Κυριακών, επιδομάτων εορτών, ετήσια άδεια-επίδομα κ.λπ.).</p> <p>Καταστάσεις προσωπικού: Κάθε εργοδότης έχει υποχρέωση να καταγράφει στις καταστάσεις προσωπικού τους εργαζόμενους που απασχολεί («μισθωτούς»), οι οποίοι συνδέονται με εξαρτημένη σχέση εργασίας.</p> <p>Εργατική νομοθεσία: Οι σχετικές ρυθμίσεις περί εργόσημου δεν καταργούν υφιστάμενες ρυθμίσεις της εργατικής νομοθεσίας.</p>
11/3/2013 Αριθμ. 2/2013	Ένταξη στα Μητρώα Ασφαλισμένων ΟΓΑ των εργατών γης - Έναρξη πλήρους εφαρμογής εργόσημου για τον ΟΓΑ - Θεώρηση βιβλιαρίου υγείας εργατών γης για το έτος 2013	<p>Πλήρης ένταξη των εργατών γης στον κανονισμό του ΟΓΑ με βάση τις διατάξεις περί εργόσημου από 1/1/2013.</p> <p>Ασφάλιση έτους 2012: Οι εργάτες γης που ήταν εγγεγραμμένοι το έτος 2011 στα Μητρώα Ασφαλισμένων του Κλάδου Κύριας Ασφάλισης Αγροτών ασφαλιζονται στον ΟΓΑ για ολόκληρο το έτος 2012, με καταβολή των αντίστοιχων ασφαλιστικών εισφορών, ακόμη και αν έχουν πραγματοποιήσει, βάσει των αμοιβών τους με εργόσημο, εντός του έτους αυτού, λιγότερες από 150 ημέρες εργασίας. Οι παρακρατηθείσες με εργόσημο, εντός του έτους, εισφορές συμψηφίζονται με τις ασφαλιστικές εισφορές του ασφαλισμένου για το έτος αυτό.</p> <p>Συνεπώς, θα ασφαλιστούν στον ΟΓΑ για ολόκληρο το έτος 2012, με καταβολή των αντίστοιχων ασφαλιστικών εισφορών, οι εγγεγραμμένοι στα Μητρώα Ασφαλισμένων του Κλάδου Κύριας Ασφάλισης Αγροτών, το έτος 2011, εργάτες γης οι οποίοι, μέσα στο έτος 2012, έχουν εξαργυρώσει εργόσημα συνολικής αξίας μικρότερης των 5.035,57 ευρώ.</p> <p>Οι εργάτες γης οι οποίοι, μέσα στο έτος 2012, δεν έχουν πραγματοποιήσει καμία ημέρα εργασίας με εργόσημο δεν θα ασφαλιστούν στον ΟΓΑ για το έτος αυτό.</p> <p>Από το έτος 2013 και στο εξής: Χωρίς καμία εξαίρεση, ο χρόνος ασφάλισης όλων των εργατών γης θα υπολογίζεται, αποκλειστικά και υποχρεωτικά, με βάση μόνο τα εργόσημά τους. Το ημερομίσθιο του ανειδίκευτου εργάτη της 31ης Δεκεμβρίου 2012, με βάση το οποίο θα υπολογιστεί ο χρόνος ασφάλισης των εργατών γης για το έτος 2013, ανέρχεται σε 26,18 ευρώ. Για να συμπληρωθούν τουλάχιστον 150 ημέρες εργασίας κατά το έτος 2013, θα πρέπει να εξαργυρωθούν μέσα στο έτος αυτό εργόσημα συνολικής αξίας τουλάχιστον 4.000,00 ευρώ.</p> <p>Χορήγηση βεβαιώσεων για ανανέωση αδειών διαμονής υπηκόων τρίτων χωρών: Η βεβαίωση μπορεί να χορηγηθεί, μέσω της διαδικτυακής υπηρεσίας, και στους υπηκόους τρίτων χωρών εργάτες γης οι οποίοι έχουν πραγματοποιήσει, βάσει των αμοιβών τους με εργόσημο, εντός του έτους 2012 λιγότερες των 150 ημερών εργασίας, εφόσον καταβάλουν τις υπολειπόμενες για το έτος 2012 ασφαλιστικές εισφορές καθώς και τις τυχόν ληξιπρόθεσμες. Με τη βεβαίωση υπόδειγμα θα βεβαιώνεται ο χρόνος ασφάλισης των ενδιαφερομένων μέχρι 31/12/2012. Στους υπηκόους τρίτων χωρών οι οποίοι δεν έχουν εξαργυρώσει καθόλου εργόσημα μέσα στο έτος 2012 και έχει διακοπεί η ασφάλισή τους από 1/1/2012 θα χορηγείται, μέσω της διαδικτυακής υπηρεσίας, βεβαίωση με την οποία θα βεβαιώνεται ο χρόνος ασφάλισης των ενδιαφερομένων μέχρι 31/12/2011, εφόσον δεν οφείλουν ασφαλιστικές εισφορές.</p>

Συνέχεια στην επόμενη σελίδα

Ημερομηνία/αριθμός Υ.Α. [ή εγκυκλίου]	Θέμα	Σημαντικότερες ρυθμίσεις
		<p>Χορήγηση – Θεώρηση βιβλιαρίων υγείας: Οι απασχολούμενοι ως εργάτες γης για να δικαιούνται βιβλιάριο υγείας θα πρέπει να έχουν πραγματοποιήσει 150 τουλάχιστον ημέρες εργασίας –υπολογισθείσες σύμφωνα με τις διατάξεις περί εργόσημου– το τρέχον ημερολογιακό έτος ή το προηγούμενο δωδεκάμηνο. Κατ' εξαίρεση, για το έτος 2013, δικαιούνται βιβλιάριο υγείας και οι εργάτες γης οι οποίοι δεν έχουν πραγματοποιήσει 150 τουλάχιστον ημέρες εργασίας μέσα στο έτος 2012, δηλ. έχουν εξαργυρώσει, μέσα στο έτος αυτό, εργόσημα συνολικής ονομαστικής αξίας μικρότερης των 5.035,57 ευρώ, εφόσον καταβάλουν τις υπολειπόμενες, για το έτος αυτό (2012), ασφαλιστικές εισφορές. Επιπλέον, οι υπήκοοι τρίτων χωρών θα πρέπει να διαμένουν νόμιμα στη χώρα, δηλ. θα πρέπει να είναι κάτοχοι άδειας διαμονής σε ισχύ ή βεβαίωσης νόμιμης διαμονής. Σε κάθε περίπτωση η διάρκεια ισχύος του βιβλιαρίου υγείας δεν μπορεί να υπερβαίνει την ημερομηνία λήξης της άδειας διαμονής.</p>
<p>30/04/2013 Αριθμ. 4/2013 [εγκύκλιος]</p>	<p>Ασφάλιση στον ΟΓΑ εργατών γης οι οποίοι μέσα στο έτος 2012 δεν έχουν πραγματοποιήσει καμία ημέρα εργασίας με εργόσημο</p>	<p>Δικαιούχοι: Η καταβολή των προσαυξημένων ασφαλιστικών εισφορών του έτους 2012 αφορά μόνο τους εργάτες γης των οποίων έχει διακοπεί η ασφάλιση από 1/1/2012, λόγω εφαρμογής του εργόσημου. Οι εργάτες γης των οποίων η ασφάλιση είχε διακοπεί πριν από την 31/12/2011, για διαφορετικούς του εργόσημου λόγους (π.χ., ασφάλιση σε άλλο φορέα, διακοπή άσκησης επαγγέλματος κ.λπ.), δεν υπάγονται στην παραπάνω ρύθμιση και δεν ακολουθείται γι' αυτούς η εν λόγω διαδικασία. Είναι δυνατό να χορηγηθούν και στους υπηκόους τρίτων χωρών εργάτες γης, οι οποίοι ελλείψει βεβαίωσης ασφαλιστικής ενημερότητας ΟΓΑ είναι κάτοχοι απλής βεβαίωσης παραλαβής αιτήματος ανανέωσης άδειας διαμονής (λευκής). Στην περίπτωση αυτή συστήνεται στους ενδιαφερομένους να πληρώσουν τις ασφαλιστικές εισφορές τους το αργότερο μέχρι 28/6/2013, προκειμένου να μην αντιμετωπίσουν προβλήματα με την ανανέωση της άδειας διαμονής τους.</p>
<p>11/07/2013 Αριθμ. 43 [εγκύκλιος ΙΚΑ]</p>	<p>Αμοιβή και παρακράτηση εισφορών περιστασιακά απασχολούμενων με τη διαδικασία έκδοσης και εξαργύρωσης ειδικής επιταγής: «Εργόσημο» – τροποποιήσεις – νέες κατηγορίες – διευκρινίσεις – προϋποθέσεις χορήγησης παροχών ασθένειας</p>	<p>Εργοδότης νομικό πρόσωπο: Προκειμένου να είναι εφικτή η έκδοση «Εργόσημου» από εταιρείες, νομικά πρόσωπα ή διαχείριση πολυκατοικίας, καταχωρείται υποχρεωτικά ο ΑΜΚΑ του νόμιμου εκπροσώπου ή του διαχειριστή. Σε περίπτωση που η διαχείριση πολυκατοικίας έχει ανατεθεί σε Εταιρεία Εξυπηρέτησης Πολυκατοικιών, καταχωρείται ο ΑΜΚΑ του συνιδιοκτήτη που η Γενική Συνέλευση των συνιδιοκτητών έχει ορίσει ως υπεύθυνο, διαμεσολαβητή μεταξύ της προαναφερθείσας εταιρείας και της συνιδιοκτησίας. Στη συνέχεια καταχωρείται υποχρεωτικά ο ΑΦΜ της εταιρείας, του νομικού προσώπου ή της διαχείρισης της πολυκατοικίας.</p> <p>Ονομαστική αξία εργόσημου: Προκειμένου να υπολογιστεί η ονομαστική αξία «Εργόσημου», δηλαδή το χρηματικό ποσό που πρέπει να καταβληθεί από τον εργοδότη ή εξουσιοδοτημένο εκπρόσωπο αυτού στους φορείς έκδοσης και εξαργύρωσης «Εργόσημου» (ΕΑΤΑ, ΤΡΑΠΕΖΕΣ), το οποίο εμπεριέχει τις ασφαλιστικές εισφορές, πρέπει το καθαρό, προσυμφωνηθέν μεταξύ εργοδότη και εργαζομένου, ποσό αμοιβής του δευτέρου να πολλαπλασιαστεί με το συντελεστή 1,333. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ: Αν για την παρεχόμενη εργασία έχει συμφωνηθεί καθαρό ποσό αμοιβής 600 ευρώ, τότε :</p> <p>600 ευρώ x 1,333 = 800 ευρώ (Ονομαστική Αξία «Εργόσημου»).</p> <p>800 ευρώ x 25% (Ποσοστό Ασφάλισης) = 200 ευρώ (Ασφαλιστικές Εισφορές).</p> <p>Υπολογισμός ημερών ασφάλισης από 1/1/2013: Ο τύπος που εφαρμόζεται για τον υπολογισμό των ημερών ασφάλισης για «Εργόσημο» που εξαργυρώνονται από 1/1/2013 και εφεξής είναι: Ποσό Ασφαλιστικών Εισφορών (που έχει παρακρατηθεί μέσω «Εργόσημου») : 11,63 = Ημέρες Ασφάλισης (Κατάργηση Διπλασιασμού).</p> <p>Ο Συντελεστής 11,63 προκύπτει ως εξής: 33,57 ευρώ x 34,65% (Ποσοστό Ασφάλισης). ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ: Έστω εξαργυρωμένα από 1/1/2013 και εφεξής «Εργόσημα» ονομαστικής αξίας, π.χ., 100 ευρώ, έχουμε δύο περιπτώσεις:</p> <p>α) 100 ευρώ x 20% = 20 ευρώ οι ασφαλιστικές εισφορές που παρακρατήθηκαν κατά την εξαργύρωση. Συνεπώς: 20 ευρώ : 11,63 = 1,71 → 2 Ημέρες Ασφάλισης</p> <p>β) 100 ευρώ x 25% = 25 ευρώ οι ασφαλιστικές εισφορές που παρακρατήθηκαν κατά την εξαργύρωση. Συνεπώς: 25 ευρώ : 11,63 = 2,14 → 2 Ημέρες Ασφάλισης.</p>
		<p>Εξακρίβωση του πραγματικού της απασχόλησης: Στην περίπτωση ασφάλισης μέσω «Εργόσημου», προκειμένου αυτή να χωρήσει, βασική προϋπόθεση είναι η παροχή της εργασίας. Το αρμόδιο επί του ελέγχου ασφαλιστικό όργανο ερευνά ελεύθερα τα πραγματικά στοιχεία, δικαιούμενο, προς εξακρίβωση, να ενεργήσει προς απόδειξη αυτών εξέταση μαρτύρων, αυτοψία ή να ζητήσει πληροφορίες από κάθε δημόσια, δημοτική ή άλλη αρχή και να αποφανίνεται ελεύθερα και κατά συνείδηση, σύμφωνα με το νόμο και τους κανονισμούς.</p>

Συνέχεια στην επόμενη σελίδα

Ημερομηνία/αριθμός Υ.Α. [ή εγκυκλίου]	Θέμα	Σημαντικότερες ρυθμίσεις
		<p>Συνεπώς, παρά τις ιδιομορφίες της εργασιακής σχέσης, πρέπει να διενεργούνται έλεγχοι (επιτόπιοι, λοιπών στοιχείων κ.λπ.), προκειμένου ο Διευθυντής του αρμόδιου υποκαταστήματος τύπου απασχόλησης ύστερα από συνεκτίμηση των σχετικών στοιχείων του διενεργηθέντα ελέγχου να αποφαινεται σχετικά με το αν η ασφάλιση μέσω «Εργόσημου» αφορά πραγματική απασχόληση του προσώπου, ώστε να περιορίζονται φαινόμενα εικονικής ασφάλισης με σκοπό τη συμπλήρωση προϋποθέσεων για λήψη παροχών.</p> <p>Συγγενείς απασχολούμενοι: Οι υπηρεσίες που παρέχουν τα κατ' οίκον απασχολούμενα πρόσωπα, τα οποία συνδέονται με τον εργοδότη τους με συγγένεια α' ή β' βαθμού, δεν θεωρούνται εξαρτημένη εργασία και, συνεπώς, δεν υπάγονται στην ασφάλιση του ΙΚΑ-ΕΤΑΜ μέσω της διαδικασίας έκδοσης - εξαργύρωσης «Εργόσημου».</p>
<p>17/10/2013 Αριθμ. Α21/449/2013 [Γενικό έγγραφο]</p>	<p>Αυστηρή τήρηση των οδηγιών για απογραφή και χορήγηση ασφαλιστικής ικανότητας στους αμειβόμενους με εργόσημο. Ανάκληση των οδηγιών σε σχέση με τη χορήγηση βεβαιώσεων ημερών ασφάλισης για ανανέωση αδειών εργασίας ή για εγγραφή σε παιδικούς σταθμούς</p>	<p>Έναρξη ασφάλισης: Ως ημερομηνία έναρξης της ασφάλισης στο ΙΚΑ-ΕΤΑΜ θα αναγράφεται η πρώτη ημερολογιακή ημέρα του ημερολογιακού τριμήνου εντός του οποίου εξαργυρώθηκε το «Εργόσημο», όταν το «Εργόσημο» εξαργυρώθηκε μέχρι 30/6/2013, ενώ όταν το «Εργόσημο» εξαργυρώθηκε από 1/7/2013 και εφεξής ως ημερομηνία έναρξης της ασφάλισης στο ΙΚΑ-ΕΤΑΜ του απογραφόμενου προσώπου θα αναγράφεται η πρώτη ημερολογιακή ημέρα του ημερολογιακού μήνα εξαργύρωσης.</p> <p>Χρόνος ασφάλισης: Οι υπηρεσίες Εσόδων υποκ/των ΙΚΑ-ΕΤΑΜ τύπου κατοικίας μόνο κατόπιν εγγράφου της αρμόδιας υπηρεσίας για την ανανέωση άδειας παραμονής του Υπουργείου Εσωτερικών θα δίδουν το χρόνο ασφάλισης βάσει «Εργόσημου», όχι υπό τον τύπο βεβαίωσης ημερών ασφάλισης, αλλά με τη μορφή απαντητικού εγγράφου προς την προαναφερόμενη υπηρεσία, στην οποία εκκρεμεί το αίτημα του αλλοδαπού και αφού πρώτα διαπιστωθεί το πραγματικό της απασχόλησης.</p>

Σημείωση: Η επεξεργασία των υπουργικών αποφάσεων και των εγκυκλίων που αναφέρονται στον πίνακα έγινε από τον Α. Καψάλη.

Τέλος, σε ό,τι αφορά τα **κίνητρα** για την υιοθέτηση του μέτρου του εργόσημου ως μέσο πληρωμής και ασφάλισης της περιστασιακής απασχόλησης αφιερώνονται συγκεκριμένες ρυθμίσεις.

Στο αρχικό άρθρο 20 παρ. 5 του ν. 3863/2010 προβλέφθηκε ότι στην παράγραφο 1 του άρθρου 8 του Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος (ΚΦΕ), όπως ισχύει, μετά την τροποποίηση από το άρθρο 2, παρ. 1 του ν. 3842/2010 (ΦΕΚ 58 Α'), προστίθεται περίπτωση υπό στοιχείο ια' ως εξής:

«ια. Οι ετήσιες καταβληθείσες εισφορές εκπίπτουν κατά τα 2/3 από το φορολογητέο εισόδημα του εργοδότη και κατά το 1/3 από το φορολογητέο εισόδημα του εργαζομένου. Ως δικαιολογητικό για την εφαρμογή του παρόντος συνυποβάλλεται με τη φορολογική δή-

λωση η ετήσια απολογιστική κατάσταση του ΦΚΑ που έχει σταλεί στον εργοδότη».

Στο νέο άρθρο 20 του ν. 3863/3010 δεν περιλαμβάνεται η παρ. 5, που αφορά το εν λόγω κίνητρο φορολογικής φύσης, και αυτό διότι η παρ. 1 του άρθρου 8 του ΦΚΑ καταργήθηκε στην πορεία με την παρ. 1 του άρθρου 27 του ν. 3986/2011. **Κατά συνέπεια, δεν παρέχεται πλέον κανένα νόμιμο κίνητρο για την εργοδοτική ή την εργατική πλευρά προκειμένου να επιλέξει το εργόσημο ως μέσο νομιμοποίησης της εργασιακής σχέσης.**

Σε ό,τι αφορά τα **αντικίνητρα** σύμφωνα με το άρθρο 24 του ν. 3863/2010:

«Η παράβαση των διατάξεων του παρόντος κεφαλαίου και η μη πληρωμή με εργόσημο συνεπάγεται πρόστιμο ίσο με το 50πλάσιο του ημερομισθίου του ανειδίκευτου εργά-

τη της 31ης Δεκεμβρίου του προηγούμενου έτους σύμφωνα με την ΕΓΣΣΕ και επιβάλλεται από τον αντίστοιχο ΦΚΑ. Οι διαδικασίες, που αφορούν τον έλεγχο από το Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας και τους αρμόδιους φορείς Κοινωνικής Ασφάλισης, διέπονται από τις διατάξεις που ισχύουν κατά περίπτωση».

Είναι προφανές ότι το αντικίνητρο αυτό προστίθεται στις εν γένει κυρώσεις που προβλέπονται για την αδήλωτη εργασία, αλλά και στις κυρώσεις που αφορούν την απασχόληση μεταναστών χωρίς άδειες διαμονής, στο βαθμό που ο εργάτης γης διαμένει και εργάζεται ανεπισημώς στη χώρα.

Άλλωστε, μολονότι το εργόσημο αποτελεί ένα μέτρο που αφορά την καταπολέμηση της αδήλωτης εργασίας στο σύνολό της, εντάσσεται εμμέσως στις ρυθμίσεις για το καθεστώς απασχόλησης και διαμονής των μεταναστών, εφόσον στη συντριπτική τους πλειοψηφία οι απασχολούμενοι στις περισσότερες από τις καλυπτόμενες από τον ν. 3863/2010 επαγγελματικές ειδικότητες είναι διαχρονικά μετανάστες. Μάλιστα, οι εν λόγω εργαζόμενοι απασχολούνται σε κλάδους όπου συγκεντρώνονται συνήθως τα πιο υψηλά ποσοστά αδήλωτης εργασίας, γεγονός που έχει δυσμενείς επιπτώσεις στο καθεστώς διαμονής τους εξαιτίας της διασύνδεσης του αριθμού των ημερών ασφάλισης με την ανανέωση της άδειας διαμονής.

Θέματα προς περαιτέρω διερεύνηση

Δίχως ουσιαστικά κίνητρα για την επιλογή του εργόσημου, τι έκταση έχει η ασφάλιση με αυτό τον τρόπο σύμφωνα με τα στοιχεία του Υπουργείου (ΗΔΙΚΑ); Γιατί να μη συνεχίζουν οι εργοδότες να απασχολούν αδήλωτα τους εργαζομένους τους, ιδίως στους κλάδους-χώρους-επαγγέλματα όπου ο έλεγχος και οι κυρώσεις είναι αδύναμα ή και ανύπαρκτα;

Πώς μπορεί πρακτικά να υποχρεώσει/πείσει ο εργαζόμενος τον εργοδότη του να τον πληρώσει μέσω εργόσημου και όχι στο χέρι (μαύρα);

Εκτός, ίσως, από κάποιους κατ' οίκον εργαζομένους, ποιες άλλες από τις προβλεπόμενες καλυπτόμενες κατηγορίες εργαζομένων αμείβονται/ασφαλιζονται με εργόσημο και σε τι εύρος;

Ποια ειδική μέριμνα πρέπει να ληφθεί για το γεγονός ότι οι εν δυνάμει καλυπτόμενοι από την αμοιβή-ασφάλιση μέσω εργόσημου είναι κατά κύριο λόγο μετανάστες (κατ' οίκον εργαζόμενοι, εργάτες γης κ.λπ.), οι περισσότεροι από τους οποίους είναι/κατέληξαν χωρίς άδεια διαμονής, λόγω ανεργίας ή μη συμπλήρωσης των απαιτούμενων ενσήμων, οπότε δεν εμπίπτουν στις διατάξεις περί εργόσημου;

Για ποιο λόγο η ελληνική Πολιτεία επιμένει να αποσυνδέει δύο άρρηκτα συναφή θέματα (και στη βιβλιογραφία και στην καθημερινή πρακτική της χώρας μας), δηλαδή αφενός της αδήλωτης εργασίας και αφετέρου του δύσκαμπτου και άδικου θεσμικού πλαισίου που διέπει τη διαμονή των μόνιμα και επί μακρόν εγκατεστημένων μεταναστών στη χώρα;

Στην πραγματικότητα η διεθνής εμπειρία του εργόσημου (ή κουπονιού/voucher) καταδεικνύει ότι υπάρχουν πολλά είδη και εκδοχές «εργόσημων», τα οποία νοούνται ως μέσα είτε προσέλκυσης (ειδικευμένου) εργατικού δυναμικού είτε καταπολέμησης της αδήλωτης εργασίας, αλλά πάντοτε στο πλαίσιο στοχευμένων, ολοκληρωμένων και κεντρικών κλαδικών (ή και τοπικών) πολιτικών, που συνοδεύονται από εμπειριστατωμένες μελέτες και σχεδόν πάντοτε από ένα πλέγμα συμμαχιών/συμπράξεων, κατ' ελάχιστον, με τους εκπροσώπους των κοινωνικών ανταγωνιστών, την τοπική αυτοδιοίκηση και άλλους εμπλεκόμενους φορείς (ιδίως όταν πρόκειται για μετανάστες εργάτες).

Επισημάνση

Χρειάζεται προσοχή στην αξιολόγηση της απάντησης «μη έκδοση εργόσημου» στο ερώτημα για το είδος της αδήλωτης εργασίας στην μελέτη του ΣΕΠΕ (2012) (και στο Διάγραμμα 1), γιατί μπορεί να σημαίνει «μη έκδοση καθόλου εργόσημου» (ανασφάλιστη εργασία), μπορεί όμως και να σημαίνει «έκδοση του ελάχιστου εργόσημου», το οποίο να μην αντιστοιχεί ούτε στον πραγματικό χρόνο εργασίας ούτε στο νόμιμο καταβαλλόμενο ποσό (με βάση ενδεχομένως την εφαρμοζόμενη συλλογική σύμβαση εργασίας [ΣΣΕ]).

3.2. Επιβολή προστίμων από το ΣΕΠΕ στην περίπτωση αδήλωτης εργασίας

Στην ίδια έκθεση του Υπουργείου Εργασίας –στην οποία έγινε αναφορά νωρίτερα– προς τη Διεύθυνση Ευρωπαϊκών Υποθέσεων της Βουλής (Υπουργείο Εργασίας, 2013) και στο κεφάλαιο για την επιβολή προστίμων στην περίπτωση κρουσμάτων αδήλωτης εργασίας αναφέρονται τα εξής:

«Ειδικότερα με την Απόφαση αυτή, με σκοπό την αντιμετώπιση της παραβατικότητας στην αγορά εργασίας, θεσμοθετούνται νέα αυστηρά πρόστιμα (που φτάνουν μέχρι και το ποσό των 10.550 ευρώ) στην περίπτωση διαπίστωσης αδήλωτου εργαζόμενου. Αποτέλεσμα αυτής της ρύθμισης είναι η αύξηση του αριθμού των προσλήψεων κατά το μήνα Σεπτέμβριο του 2013 (κατά 63.122 θέσεις εργασίας), η οποία σε μεγάλο βαθμό οφείλεται στη συμμόρφωση των εργοδοτών και τη “μεταφορά” αδήλωτων εργαζόμενων σε νόμιμες θέσεις εργασίας».

Πρόκειται για την Απόφαση με αριθ. 27397/122/19-8-2013 του Υπουργού και του Υφυπουργού Εργασίας (σε ισχύ από 15/09/2013), κατ’ εξουσιοδότηση των διατά-

ξεων του άρθρου 23 και του άρθρου 80 του ν. 4144/2013, με θέμα: «Επιβολή διοικητικών κυρώσεων για τις ευθέως αποδεικνυόμενες παραβάσεις της εργατικής νομοθεσίας, κατά δέσμια αρμοδιότητα του Επιθεωρητή Εργασίας».

Παρατηρείται, λοιπόν, ότι υπάρχει ρητή ομολογία από την πλευρά του Υπουργείου ότι η συμμόρφωση των εργοδοτών προς την ελάχιστη νομιμότητα αλλοιώνει την πραγματική εικόνα στο πεδίο της ανεργίας, εφόσον πρόκειται πιθανότατα για εργαζομένους που ουσιαστικά δεν προσλαμβάνονται, εφόσον ήδη απασχολούνταν παράτυπα στην επιχείρηση. Έτσι, δύο ερωτήματα που θα πρέπει να απαντηθούν είναι: τι είδους προσλήψεις είναι αυτές και τι είδους σχέσεις εργασίας αφορούν κατά κύριο λόγο.

Οι επιπτώσεις του εν λόγω μέτρου θα αλλοιώσουν, όμως, την εικόνα και ως προς την αδήλωτη εργασία. Πολύ πιθανόν να έχουμε το φαινόμενο της ελάχιστης-τυπικής νομιμότητας για την αποφυγή του προστίμου για αδήλωτη εργασία και ταυτόχρονα έξαρση του φαινομένου των άλλων ειδών αδήλωτης εργασίας, με κριτήριο, κυρίως, τον αδήλωτο πραγματικό χρόνο εργασίας σε ημερήσια ή εβδομαδιαία βάση.

Ειδικότερα, ως προς το συγκεκριμένο (ημί)μετρο κατά της αδήλωτης εργασίας, Επιθεωρητής Εργασίας ή ειδικός Επιθεωρητής Εργασίας που διαπιστώνει τη μη αναγραφή εργαζόμενου στον ισχύοντα πίνακα προσωπικού, που τηρείται από τον εργοδότη, επιβάλλει διοικητική κύρωση (πρόστιμο), κατά δέσμια αρμοδιότητα, χωρίς προηγούμενη πρόσκλησή του για παροχή εξηγήσεων.

Το επιβαλλόμενο πρόστιμο αντιστοιχεί στον κατώτατο νόμιμο νομοθετημένο μισθό, μη προσαυξημένο για κάθε τριετία προϋπηρεσίας, επί δεκαοκτώ (18) μήνες εργασίας για κάθε αδήλωτο εργαζόμενο-υπάλληλο και στο κατώτατο

νόμιμο νομοθετημένο ημερομίσθιο, μη προσαυξημένο για κάθε τριετία προϋπηρεσίας, επί τετρακόσιες τρεις (403) ημέρες εργασίας για κάθε αδήλωτο εργαζόμενο-εργατοτεχνίτη, ανάλογα με την ηλικιακή διάκριση που θεσπίζει η υπο-

παράγραφος ΙΑ.11 του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012.

Ο σχετικός πίνακας προστίμων διαμορφώνεται ως εξής:

Πίνακας 3: Πρόστιμα για αδήλωτο εργαζόμενο από 15/09/2013

	Μισθός	Επί μήνες εργασίας	Επιβαλλόμενο πρόστιμο
Για υπάλληλο ηλικίας άνω των 25 ετών	586,08	18	10.549,44 €
Για υπάλληλο ηλικίας κάτω των 25 ετών	510,95	18	9.197,10 €

	Ημερομίσθιο	Επί ημέρες Εργασίας	Επιβαλλόμενο πρόστιμο
Για εργατοτεχνίτη ηλικίας άνω των 25 ετών	26,18	403	10.550,54 €
Για εργατοτεχνίτη ηλικίας κάτω των 25 ετών	22,83	403	9.200,49 €

Πηγή: Ν. 4093/2012 (επεξεργασία: Α. Καψάλης)

Σε περίπτωση υποτροπής της επιχείρησης/του εργοδότη για την παραπάνω παράβαση, επιβάλλεται, πέραν των ανωτέρω χρηματικών προστίμων, προσωρινή ή οριστική διακοπή της λειτουργίας συγκεκριμένης παραγωγικής διαδικασίας ή τμήματος ή τμημάτων ή του συνόλου της επιχείρησης ή της εκμετάλλευσης, στις οποίες έχει διαπραχθεί η παράβαση, με βάση όσα προβλέπονται στα άρθρα 23 και 24 του ν. 3996/2011.

Επίσης, στη συγκεκριμένη απόφαση προβλέπονται και διάφορα άλλα πρόστιμα για παραβάσεις που διαπιστώνονται από το ΣΕΠΕ και αφορούν τη μη επίδειξη εντύπων που έχουν σχέση με την εργασιακή σχέση (υπερωρίες, όροι ατομικών συμβάσεων εργασίας κ.λπ.) ή νόμιμα πιστοποιητικά, και τα οποία εκτείνονται από 300 ευρώ έως 15.000 ευρώ

ανάλογα με την παράβαση και το μέγεθος της επιχείρησης.

Τέλος, με το ν. 4225/2014 (άρθρο 2) επιχειρείται η επέκταση του μέτρου και στις περιπτώσεις ελέγχων από το ΙΚΑ. Το εν λόγω άρθρο προσθέτει ειδικό εδάφιο στην περίπτωση γ' της παρ. 1 του άρθρου 7 του ν. 2972/2001 το οποίο έχει ως εξής:

«Ειδικά στην περίπτωση που στην ΑΠΔ δεν περιληφθεί εργαζόμενος ή εργαζόμενοι που απασχολήθηκαν στην επιχείρηση κατά το χρονικό διάστημα στο οποίο αναφέρεται η ΑΠΔ, οι οποίοι έχουν δηλωθεί στο Πληροφοριακό Σύστημα "ΕΡΓΑΝΗ" της υποπαραγράφου ΙΑ.3 της παρ. ΙΑ του άρθρου πρώτου του ν. 4152/2013 (Α' 107) επιβάλλεται στον εργοδότη από την Ειδική Υπηρεσία Ελέγχου Ασφάλισης (ΕΥΠΕΑ) και κάθε άλλο αρμόδιο ελεγκτικό όργανο αυτοτελής διοικητική κύ-

ρωση (πρόστιμο) ίση με την επιβαλλόμενη από τους αρμόδιους Επιθεωρητές Εργασίας ή Ειδικούς Επιθεωρητές Εργασίας για την παράβαση της μη αναγραφής εργαζομένου στον πίνακα προσωπικού δυνάμει της υπ' αριθμ. **27397/122/19.8.2013 (Β' 2062) υπουργικής απόφασης** όπως εκάστοτε ισχύει. Αν συντρέχουν οι προϋποθέσεις επιβολής πρόσθετης επιβάρυνσης εισφορών για περισσότερες της μιας παραβάσεις που αφορούν ΑΠΔ ίδιας χρονικής περιόδου, επιβάλλεται ένα ποσοστό επιβάρυνσης και αν αυτά είναι διαφορετικά επιβάλλεται το μεγαλύτερο».

Θέματα προς περαιτέρω διερεύνηση

Ένα ακόμη βασικό ερώτημα που πρέπει να τεθεί είναι γιατί αυτά τα «υψηλά» πρόστιμα, σε συνδυασμό μάλιστα με όλες τις άλλες αυστηρές κυρώσεις που εισήχθησαν στην ελ-

ληνική έννομη τάξη την τελευταία πενταετία (βλ. Υποενότητες 3.3-3.8), αντί να έχουν ως αποτέλεσμα τη συμμόρφωση των εργοδοτών και τη μείωση του φαινομένου της αδήλωτης εργασίας, απεναντίας έχουν ως αποτέλεσμα τη συγκράτηση ή ακόμη και την αύξηση σε κάποιες περιπτώσεις των οικείων ποσοστών;

Πώς είναι δυνατό να υποχρεωθούν οι εργοδότες να τηρούν την ασφαλιστική νομοθεσία στο ακέραιο και εμπρόθεσμα σε ένα γενικευμένο περιβάλλον εργασιακής παραβατικότητας και εργοδοτικής αυθαιρεσίας;

Την απάντηση τη δίνουν οι ίδιοι οι εργοδότες και οι εργαζόμενοι στο πλαίσιο της μελέτης του ΣΕΠΕ (2012), όταν ερωτώνται ποια είναι κατά τη γνώμη τους τα κίνητρα προκειμένου να μειωθεί το φαινόμενο της αδήλωτης εργασίας, όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 2:

Διάγραμμα 2: Κίνητρα για τη μείωση της αδήλωτης εργασίας κατά τη γνώμη των εργαζομένων και των εργοδοτών

Πηγή: ΣΕΠΕ (2012)

Εν ολίγοις, **οι εργαζόμενοι** θεωρούν ότι η αδήλωτη εργασία καταπολεμάται με περισσότερους και αποτελεσματικούς ελέγχους (33,1%), με βελτίωση στην αγορά εργασίας-ανάπτυξη (23,5%), με μείωση των εργοδοτικών και των εργατικών εισφορών (17,1% και 15,8% αντίστοιχα), και λιγότερο με αυστηρές κυρώσεις (μόλις 12,1%). Ανάλογα, **οι εργοδότες** απάντησαν ότι η αδήλωτη εργασία καταπολεμάται αποτελεσματικότερα με περισσότερους και αποτελεσματικούς ελέγχους (26,8%), με μείωση των εργοδοτικών εισφορών (21%), με μείωση των εργατικών εισφορών (17,2%), με βελτίωση στην αγορά εργασίας-ανάπτυξη (15,8%), με φορολογικά κίνητρα (11,8%) και λιγότερο με αυστηρές κυρώσεις (7,7%).

Σε σχέση με τα πρόστιμα, είναι πολύ λογική η υποβάθμισή τους ως μέτρου καταπολέμησης της αδήλωτης εργασίας και η προτίμηση –τόσο των εργαζομένων όσο και των εργοδοτών– σε αναβαθμισμένους, συχνούς και αποτελεσματικούς ελέγχους της αγοράς εργασίας.

Το ίδιο το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (International Monetary Fund – IMF) απαντά στο υπό εξέταση ερώτημα ότι οι εργοδότες επιλέγουν την αδήλωτη εργασία, παρά τα «υψηλά» πρόστιμα και τις αυστηρές κυρώσεις, επειδή σε βάθος χρόνου αυτή η επιλογή τους κοστίζει φθηνότερα, λόγω των αραιών ελέγχων και του μικρού πρακτικά κινδύνου τιμωρίας (IMF, 2013). Αποκαλυπτικός είναι ο συγκεντρωτικός πίνακας που αντλήθηκε από την προαναφερθείσα μελέτη:

Πίνακας 4: Λόγοι εισφοροδιαφυγής – φοροδιαφυγής

	Compliant Tax Payer	Tax Avoider and Evader
Staying in business	Charges a 23 percent VAT rate on the sale of goods and services, insures all its employees with a tax wedge of 43 percent and declares all its profits. The company will be subject to unfair competition from businesses not being compliant with their tax obligations. Eventually it will go out of business.	Does not impose any VAT, or pockets the VAT, and employment is informal. Even though the company is not very productive, it can stay in business because it benefits from very high margins.
Paying penalties for undeclared work is cheaper than paying contributions	Pays social security contribution for all its employees. The tax wedge on labor amounts up to 43 percent.	On average, every company is visited by the labor inspectorate every ten years. If undeclared employment is detected, the average penalty for an informal employee is Euro500. This is only one month of payment in social security contributions and PIT for a minimum income earner. By law, the labor inspectorate can close business, but this is rarely done.
Not declaring has lower penalties than declaring and not being able to pay	Declares all tax obligations. If he/she does not have the resources to pay the tax debts, borrows from the bank or accrues a tax liability with a monthly interest rate of 1 percent, and the risk of prison charges.	It is estimated that only a small part of the undeclared income is detected in tax audits. The undeclared tax liability as a result of the tax audit assessment will be due only in up to 36 monthly installments. If the taxpayer decides to pay immediately he will receive a cash rebate of 5 percent. The interest and penalty charges can be negotiated to a minimum and if the taxpayer actually pays the tax due there is rarely any risk for him to be prosecuted.

Συνέχεια στην επόμενη σελίδα

	Compliant Tax Payer	Tax Avoider and Evader
Amnesty schemes are offered	Stays current on all tax obligations.	Waits for the next amnesty scheme. If he/she cannot comply with the payment schedule of the amnesty scheme, then drops out and waits for the next one.
Installment schemes	Pays tax obligations in time, and if needed borrows at market rates from the bank to meet the tax obligations.	Takes advantage of very generous installment schemes, which do not compound interests and offer generous discounts if the total tax liability is repaid.
Going to court is better than paying taxes	After the additional tax debt has been assessed through an audit this must be paid within 36 monthly installments.	Tax payer goes to Court with a projected hearing data in--on average- -10 years. In a large share of the tax cases, the court decides in favor of the tax payer.
Deadlines are always extended	Files and pays taxes in time.	Waits for an extension of the filing and payment deadlines or an installment scheme.

Πηγή: IMF (2013)

Το μόνο από τα μέτρα καταπολέμησης της αδήλωτης εργασίας που δεν ίσχυε ακόμη τον Ιούνιο του 2013 (ημερομηνία έκδοσης της μελέτης του IMF) είναι το πρόστιμο των 10.550 ευρώ, που ανεβάζει την αναλογία σε σχέση με τις εισφορές (τις οποίες θα κατέβαλλε ο εργοδότης) από 1 μήνα σε 21 μήνες. Ωστόσο, το σχετικό ποσό είναι ακόμη πολύ χαμηλό σε σχέση με τις απώλειες των ταμείων και των κρατικών εσόδων σε δεκαετή βάση, λόγω της διάλυσης των ελεγκτικών μηχανισμών σε εθνικό και διακρατικό επίπεδο.

Ύστερα από όλα αυτά παραμένει ακόμη ένα θεμελιώδες ερώτημα, ιδίως για την εργατική πλευρά: γιατί το Υπουργείο επέβαλε αυτό το «υψηλό» πρόστιμο, το οποίο αντικειμενικά θα μπορούσε να αξιολογηθεί και να αποδειχθεί στην πράξη εξοντωτικό σε βάρος της επιχείρησης;

Η απάντηση είναι ότι πολιτικά η εν λόγω ρύθμιση συνοδεύτηκε από μια σαφή προειδοποίηση, εφόσον η Πολιτεία έκλεισε το μάτι στην εργοδοτική πλευρά με τον πλέον ξεκάθαρο τρόπο, παρέχοντας μάλιστα μια περίοδο ανοχής-εναρμονισμού διάρκειας ενός

(1) ολόκληρου μήνα (από 19/08/2013 έως 15/09/2013).

Ουσιαστικά, η Πολιτεία προέτρεψε την εργοδοτική πλευρά να προβεί σε μια ελάχιστη νόμιμη, δηλαδή νομιμοφανή, (επανα)προσλήψη των εργαζομένων της επιχείρησης, ώστε να διαμορφωθεί μια πλασματική εικόνα μαζικής συμμόρφωσης στις ασφαλιστικές διατάξεις, αλλά παράλληλα εικονικής μείωσης της ανεργίας και της αδήλωτης εργασίας, δηλαδή αποκλειστικά και μόνο της πλήρως ανασφάλιστης εργασίας. Το θέμα έχει λάβει μεγάλες διαστάσεις στον Τύπο, έπειτα από καταγγελίες για προσλήψεις ή «προσλήψεις» μια μέρα πριν από την πραγματοποίηση των ελέγχων⁸ και για απολύσεις την επομένη αυτών⁹ ή για διαφυγή μέσω θαλάσσης στις τουριστικές πε-

8. Βλ. <http://www.topontiki.gr/article/80679/Proslambanoun-tous-adilotous-ergazomenous-mia-mera-prin-tous-elegxous>.

9. Βλ. <http://tvxs.gr/news/ellada/ekriksi-proslipseon-otan-ftanoyn-oi-elegktes-gia-ti-mayri-ergasia>.

ριοχές των αδήλων εργαζομένων κατά τη διάρκεια αιφνιδιαστικών ελέγχων¹⁰.

Ενώσω δεν έχει ακόμη θεσπιστεί συναρμοδιότητα του... Λιμενικού Σώματος για την πάταξη της αδήλων εργασίας, πρέπει να επισημανθεί ότι το σύνολο της μνημονιακής εργατικής και ασφαλιστικής νομοθεσίας παρέχει αφειδώς εναλλακτικές λύσεις, ώστε κατ' ουσίαν να παραβιάζεται η νομιμότητα δίχως κυρώσεις. Τέτοιες θεμιτές διέξοδοι είναι η προσαρμοσμένη χρήση του εργόσημου των 5 ευρώ, η ψευδο-αυτοαπασχόληση, η εικονική εκ περιτροπής εργασία, η ψευδο-μερική απασχόληση, η απλήρωτη υπερωρία καθώς και η ουσιαστική ατιμωρησία για τη μη καταβολή δεδουλευμένων μέχρι και 15 μήνες.

Τέλος, οι ισχυρισμοί περί μη αναλογικότητας του (πράγματι υψηλού) προστίμου των 10.550 ευρώ ελέγχονται για τη βασιμότητά τους. Το πρόστιμο (ανεξαρτήτως ύψους) θα έπρεπε να καθορίζεται σε συνάρτηση, όχι με το μέγεθος της επιχείρησης, αλλά με τον νόμιμο προς καταβολή μισθό στον αδήλωτο εργαζόμενο, με κριτήριο ασφαλώς την εφαρμοστέα ανά περίπτωση ΣΣΕ ή ατομική σύμβαση εργασίας, και όχι βάσει των αποδοχών του ανειδίκευτου εργάτη χωρίς τριετίες, δηλαδή τον κατώτατο μισθό ή ημερομίσθιο.

Και αυτό γιατί με βάση τον νόμιμο καταβαλλόμενο μισθό υπολογίζεται η έκταση της παρανομίας, και κατ' επέκταση το εύρος των διαφυγόντων εσόδων (ζημία) όχι μόνο για το κράτος και τα ασφαλιστικά ταμεία, αλλά και για τον ίδιο τον ατομικό συνταξιοδοτικό-ασφαλιστικό κουμπαρά του εργαζομένου (έπειτα από την ψήφιση του ν. 3863/2010).

10. Βλ. <http://www.palo.gr/blogs/koinonia-nea/gvroytsis-pianoyn-topo-oi-elegxoi-gia-ti-mayri-ergasia/11353101/>.

3.3. Πληροφοριακό Σύστημα «Εργάνη» και παρακολούθηση των ποσοστών ανεργίας

Στο πλαίσιο του δεύτερου Μνημονίου –συγκεκριμένα με την ψήφιση του εφαρμοστικού ν. 4152/2013 με τίτλο: «Επείγοντα μέτρα εφαρμογής των ν. 4046/2012, 4093/2012 και 4127/2013», στην υποπαράγραφο ΙΑ.3-δημιουργείται στο Υπουργείο Εργασίας, το Πληροφοριακό Σύστημα «ΕΡΓΑΝΗ»¹¹, με το οποίο (βάσει της ηλεκτρονικής υποβολής, που προβλέπει η 5072/6/25.2.2013 απόφαση του Υπουργού Εργασίας) με συνεχή ενημέρωση σε πραγματικό χρόνο μετρώνται οι ροές απασχόλησης στον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας και αποτυπώνονται κρίσιμα στοιχεία της αγοράς εργασίας.

Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση του νόμου, μέσω του συστήματος αυτού, επιδιώκεται αφενός η απαλλαγή των εργοδοτών από γραφειοκρατικές διαδικασίες και αγκυλώσεις που επί σειρά ετών αποτελούν τροχοπέδη στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας στη χώρα και αφετέρου η *καταπολέμηση της αδήλων εργασίας και της εισφοροδιαφυγής*.

Σε αποφάσεις του Υπουργού Εργασίας παραπέμπονται ζητήματα, όπως ο ορισμός των στοιχείων της καταγραφής, που δημοσιεύονται σε μηνιαία βάση τη δεκάτη ημέρα του επόμενου της καταγραφής μήνα, ή ο καθορισμός κάθε άλλης αναγκαίας λεπτομέρειας για την εφαρμογή, όσων προβλέπονται στην εν λόγω υποπαράγραφο του ν. 4152/2013.

Αρχικά, πρέπει να διευκρινιστεί ότι με την υπουργική απόφαση 5072/6/25.2.2013, στην

11. «Εργάνη» ήταν μία από τις προσωνυμίες της θεάς Αθηνάς, την οποία χρησιμοποιούσαν οι αρχαίοι Έλληνες για να δηλώσουν τη φιλοπονία και το συνδυασμό χειρωνακτικής και πνευματικής εργασίας.

οποία παραπέμπει ευθέως ο ν. 4152/2013, επιδιώκεται να ρυθμιστεί το ζήτημα της ηλεκτρονικής υποβολής εντύπων αρμοδιότητας του ΣΕΠΕ, και κυρίως των εξής:

- α) Ε3. Αναγγελία πρόσληψης,
- β) Ε4. Πίνακας προσωπικού,
- γ) Ε5. Αναγγελία οικειοθελούς αποχώρησης μισθωτού,
- δ) Ε6. Καταγγελία σύμβασης εργασίας αορίστου χρόνου,
- ε) Ε7. Βεβαίωση - Δήλωση εργοδότη για συμβάσεις ορισμένου χρόνου ή έργου,
- στ) Ε8. Αναγγελία υπερωριακής απασχόλησης,
- ζ) Ε9. Σύμβαση Εργασίας Μερικής Απασχόλησης και Εκ Περιτροπής Εργασίας και
- η) Ε10. Επιχειρησιακή Συλλογική Σύμβαση Εργασίας.

Επιπλέον, προσδιορίζονται η διαδικασία, η προθεσμία και οι τεχνικές λεπτομέρειες της ηλεκτρονικής υποβολής των ως άνω εντύπων, ενώ επισυνάπτεται δεσμευτικό υπόδειγμα όλων αυτών των σχετικών με την εργασιακή σχέση εγγράφων. Εν συνεχεία, εκδίδεται νέα, τροποποιητική και συμπληρωματική της προηγούμενης, ολοκληρωμένη απόφαση από το Υπουργείο Εργασίας (28153/126/28-8-2013) για την αναβάθμιση του πληροφοριακού συστήματος «ΕΡΓΑΝΗ».

Επιπρόσθετα, το Υπουργείο εκδίδει επεξηγηματική εγκύκλιο (31398/ 05-09-2013) για την προαναφερθείσα απόφαση, με την οποία εξειδικεύονται και συγκεκριμενοποιούνται ορισμένες ουσιαστικές και τεχνικές παράμετροι της ηλεκτρονικής υποβολής εντύπων. Έτσι, επισημαίνεται μεταξύ άλλων ότι η υποβολή εντύπων σύμφωνα με το σύστημα «ΕΡΓΑΝΗ» είναι υποχρεωτική για κάθε εργοδότη,

ο οποίος συνάπτει σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου αορίστου ή ορισμένου χρόνου.

Ταυτόχρονα, στο προσωπικό του ΣΕΠΕ παρέχεται η δυνατότητα πρόσβασης στα απαραίτητα στοιχεία του ΟΑΕΔ και του ΙΚΑ-ΕΤΑΜ, στο πλαίσιο της διάγνωσης της αδήλωτης και ανασφάλιστης εργασίας, της εφαρμογής του άρθρου 19 του ν. 4144/2013 και της διασταύρωσης στοιχείων που αφορούν την επιβολή των προστίμων/ποινών και των κυρώσεων.

Τέλος, με την παρ. 1 του άρθρου 55 του ν. 4310/2014 (με τίτλο: «Έρευνα, τεχνολογική ανάπτυξη και καινοτομία και άλλες διατάξεις») ορίζονται τα εξής:

«Α. Σε περίπτωση αλλαγής ή τροποποίησης του ωραρίου ή της οργάνωσης του χρόνου εργασίας, ο εργοδότης υποχρεούται να καταχωρίσει στο Πληροφοριακό Σύστημα “ΕΡΓΑΝΗ” της υποπαραγράφου ΙΑ.3 της παραγράφου ΙΑ. του άρθρου πρώτου του ν. 4152/2013 (Α’ 107) συμπληρωματικούς πίνακες προσωπικού ως προς τα μεταβληθέντα στοιχεία, το αργότερο ως και την ίδια ημέρα της ημέρας αλλαγής ή τροποποίησης του ωραρίου ή της οργάνωσης του χρόνου εργασίας και σε κάθε περίπτωση πριν την ανάληψη υπηρεσίας από τους εργαζόμενους. Από τη δημοσίευση του παρόντος κάθε αντίθετη διάταξη καταργείται. Β. Το Ειδικό Βιβλίο Υπερωριών του άρθρου 80 του ν. 4144/2013 (Α’ 88) διατηρείται».

Με τη διάταξη αυτή υλοποιείται η επιστροφή στο αυτονόητο, εφόσον καταργείται πλέον η δυνατότητα που είχε ο εργοδότης να δηλώνει αυτές τις μεταβολές του ωραρίου σε διάστημα εντός 48 ωρών¹². Η δυνατότητα αυτή στην πράξη ακύρωνε κάθε πιθανότητα

12. Διευκρινιστική εγκύκλιος για την εν λόγω ρύθμιση εκδίδεται από το Υπουργείο στις 11/12/2014 με αριθμό 46755/847.

να δηλωθούν και να πληρωθούν οι επιπλέον ώρες εργασίας, εφόσον σε περίπτωση αιφνίδιου ελέγχου των αρμόδιων υπηρεσιών θα μπορούσε να προβληθεί η αιτιολογία της 48ωρης προθεσμίας για τη δήλωσή τους.

Θέματα προς περαιτέρω διερεύνηση

Ωστόσο, κατά τους πρώτους μήνες λειτουργίας του συστήματος «ΕΡΓΑΝΗ» συμπεραίνεται ότι πρόκειται, πρωτίστως, για μια προσπάθεια παρακολούθησης των ροών από και προς την απασχόληση και για ένα μέσο διαρκούς καταγραφής των ποσοστών ανεργίας και απασχόλησης και, σε δεύτερο επίπεδο, για ένα όπλο ανίχνευσης και καταπολέμησης φαινομένων αδήλωτης εργασίας.

Η εκτίμηση αυτή επιβεβαιώνεται και από το κείμενο του Υπουργείου Εργασίας (2013) προς τη Διεύθυνση Ευρωπαϊκών Υποθέσεων της Βουλής, όπου σαφώς αναφέρεται ότι:

«Το πληροφοριακό σύστημα του Υπουργείου Εργασίας “ΕΡΓΑΝΗ” από 1.3.2013 καταγράφει με ηλεκτρονικό τρόπο τις ροές της μισθωτής απασχόλησης στον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας [...]. Έτσι, το ισοζύγιο των ροών μισθωτής εργασίας του πρώτου οκταμήνου του 2013 είναι θετικό και διαμορφώνεται στις 102.580 νέες θέσεις εργασίας, συνιστώντας, όπως και τους τελευταίους μήνες, μια ενθαρρυντική επίδοση [...] αλλά αποτελεί και την υψηλότερη επίδοση πρώτου οκταμήνου έτους μετά το 2004».

Όμως, ακριβώς επειδή η καταπολέμηση της αδήλωτης εργασίας, κυρίως μέσα από την αύξηση των σχετικών προστίμων και κυρώσεων, ενδέχεται να αυξήσει πλασματικά τον αριθμό των «νέων» θέσεων εργασίας, η αξιοπιστία του συστήματος «ΕΡΓΑΝΗ» ως προς την εξέλιξη των ποσοστών της ανεργίας τίθεται εν αμφιβόλω, εφόσον πιθανόν θα πρόκειται για «προ-

σλήψεις» μισθωτών, οι οποίοι στην πράξη εργάζονται ήδη παράνομα. Στη διαπίστωση αυτή καταλήγει, εμμέσως, και το ίδιο το Υπουργείο με αφορμή την αύξηση των προστίμων για τον εντοπισμό ανασφάλιστων εργαζομένων, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως (Υποενότητα 3.2).

Με βάση όσα προηγήθηκαν είναι σημαντικό να επισημανθεί ο ρόλος της αυξανόμενης ανεργίας και της κοινωνικής εξαθλίωσης των μισθωτών της χώρας στην αύξηση της αδήλωτης εργασίας και στην παραίτηση του εργαζομένου από τη διεκδίκηση ακόμη και της ελάχιστης εργασιακής και ασφαλιστικής νομιμότητας.

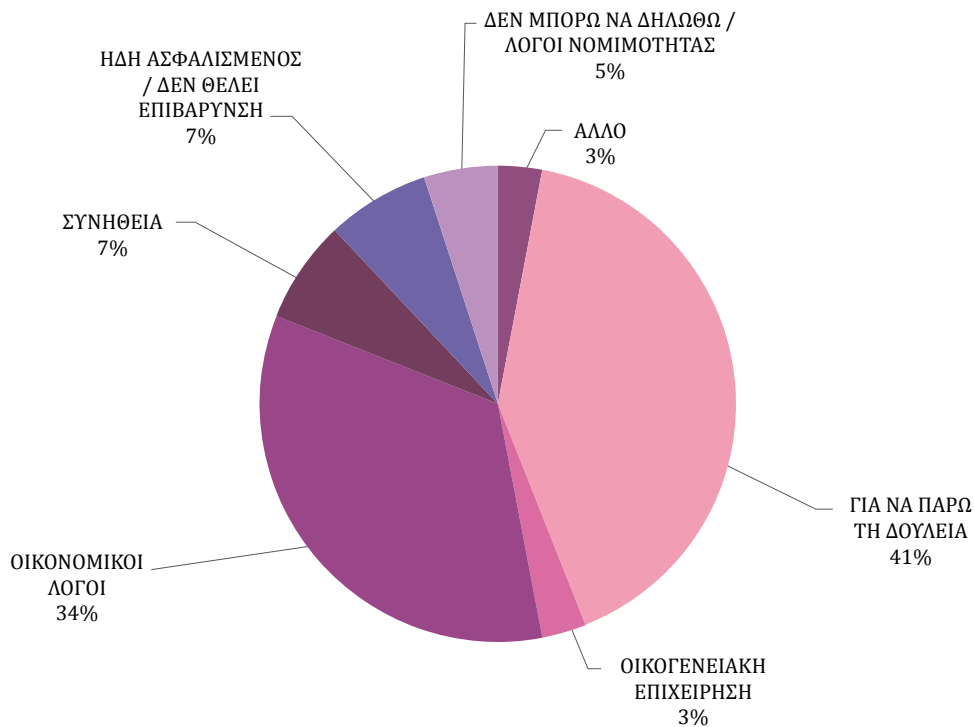
Σε συνθήκες ακραίας φτώχειας, εργοδοτικής αυθαιρεσίας και τρομοκρατίας, ανεξέλεγκτης πραγματικής ανεργίας και απομάκρυνσης της προοπτικής για (αξιοπρεπή) συνταξιοδότηση στο τέλος ενός μαρτυρικού εργασιακού βίου, ουσιαστικά δυναμιτίζεται οποιαδήποτε καλόπιστη ή προσχηματική προσπάθεια καταπολέμησης της αδήλωτης εργασίας.

Ενδιαφέροντα επιχειρήματα εισφέρει σε αυτή τη διάσταση η έρευνα του Υπουργείου Εργασίας (ΣΕΠΕ, 2012):

Πρώτον, η εν λόγω έρευνα αποτυπώνει στα τέλη του 2012 ποσοστό δηλούμενης ανεργίας 34,2% και όλως συμπτωματικώς το ίδιο ακριβώς ποσοστό πραγματικής ανεργίας για το 2013 με βάση τις εκτιμήσεις του ΙΝΕ ΓΣΕΕ, σύμφωνα με τις οποίες η πραγματική ανεργία θα ξεπεράσει το 34%.

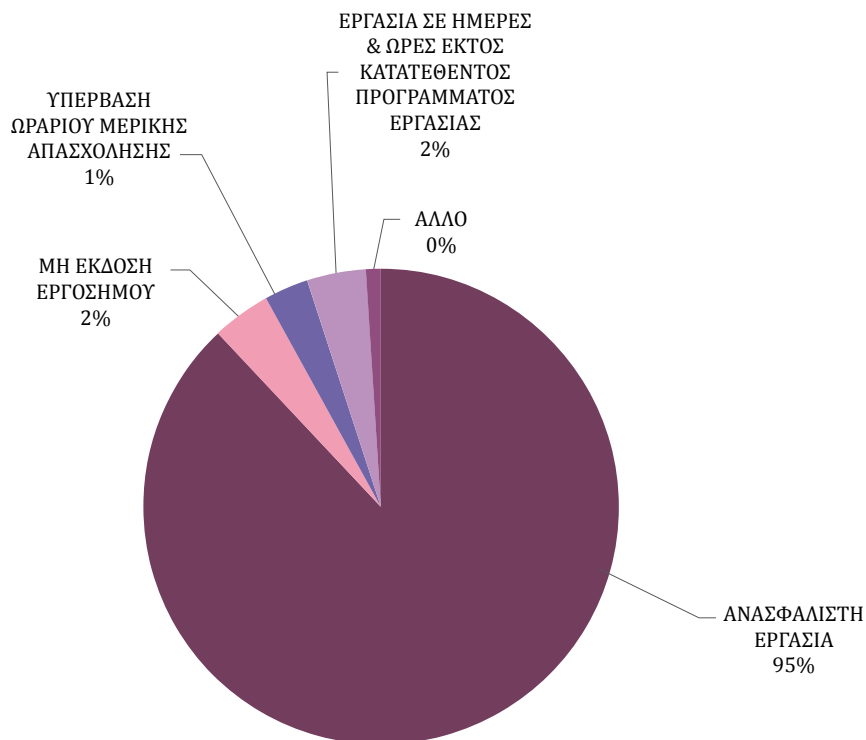
Δεύτερον, σχεδόν όλοι όσοι αναζήτησαν εργασία τα τελευταία δύο χρόνια (92%) πριν το χρόνο διεξαγωγής της έρευνας (φθινόπωρο του 2012) εργάστηκαν χωρίς να δηλωθούν, ενώ στην υποκατηγορία των ερωτώμενων

Διάγραμμα 3: Λόγοι πρότασης ή αποδοχής αδήλωτης εργασίας από τον εργαζόμενο

Πηγή: ΣΕΠΕ (2012)

Διάγραμμα 4: Είδη απασχόλησης για όσους εργάστηκαν χωρίς να δηλωθούν

Πηγή: ΣΕΠΕ (2012)

«ιδιωτικοί υπάλληλοι» το ποσοστό ανέρχεται σε 93,4%.

Τρίτον, ένα μεγάλο ποσοστό όσων εργα-
στηκαν αδήλωτα (27%) δήλωσε ότι το πρότει-
ναν οι ίδιοι στον εργοδότη.

Τέταρτον, από τους λόγους για τους οποί-
ους αποδέχθηκαν ή πρότειναν οι εργαζόμενοι
να εργαστούν με όρους αδήλωτης εργασίας,
ξεχωρίζει η απάντηση «για να πάρω τη δου-
λειά» (41%) και ακολουθεί η απάντηση «για
οικονομικούς λόγους» (34%).

Πέμπτον, από όσους εργάστηκαν αδήλωτα
οι περισσότεροι το έκαναν από 3-6 μήνες, ενώ
στη συντριπτική πλειονότητα των περιπτώ-
σεων αυτό σήμαινε ανασφάλιστη εργασία (σε
ποσοστό 95%).

Εξίσου σημαντικά συμπεράσματα προκύ-
πτουν από τις απαντήσεις των ίδιων των 656
εργοδοτών που συμμετείχαν στην έρευνα με
προσωπικές συνεντεύξεις στο χώρο της επι-
χείρησης.

Πρώτον, το 76,6% των εργοδοτών που
απάντησε ότι έκανε χρήση εργαζομένου την
τελευταία τριετία παραδέχεται ότι απασχόλη-
σε τον εργαζόμενο αδήλωτα. Όταν, μάλιστα,
ο εργαζόμενος αυτός ανήκε στην κατηγο-

ρία «ιδιωτικός υπάλληλος» το ποσοστό ήταν
88,5%, ενώ όταν ανήκε στην ηλικιακή κατηγο-
ρία 18-24 ετών το ποσοστό ήταν 100%!

Ιδού πόσο μείωσαν την αδήλωτη εργα-
σία οι μειωμένες αμοιβές για τους κάτω των
25 ετών: 0%. Απλώς οι μνημονιακές επιλογές
τούς μετέτρεψαν και επισήμως σε εργασια-
κούς σκλάβους, ενώ τα συντριπτικά ποσοστά
ανεργίας τούς καθιστούν εξαιρετικά ευάλω-
τους στην εργοδοτική αυθαιρεσία.

Δεύτερον, οι εργοδότες δηλώνουν ότι την
αδήλωτη εργασία τούς την πρότεινε ο ίδιος ο
εργαζόμενος σε ποσοστό 38%.

Τρίτον, από τους εργοδότες που πρότειναν
ή αποδέχθηκαν την αδήλωτη εργασία στην
επιχείρησή τους οι παράγοντες «οικονομικοί
λόγοι» και «έτσι έχω συνηθίσει» συγκεντρώ-
νουν τις περισσότερες απαντήσεις.

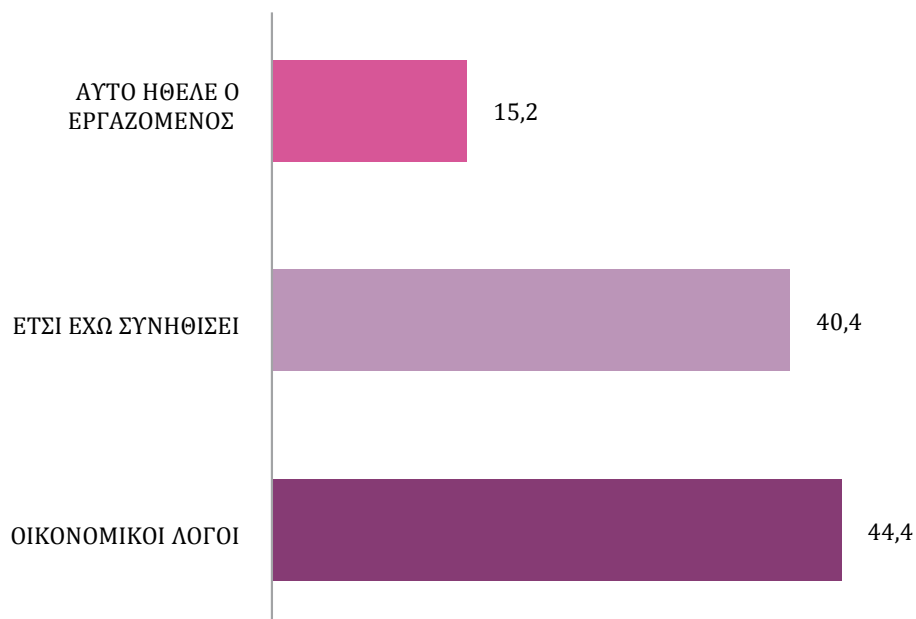
Τέταρτον, οι ίδιοι οι εργοδότες παραδέχο-
νται ότι η ανασφάλιστη εργασία ήταν η κυρί-
αρχη επιλογή σε ποσοστό 63,1%, αλλά πολύ
υψηλό ποσοστό (32,5%) συγκεντρώνει και η
απάντηση «μη έκδοση εργόσημου», που, όπως
ήδη αναφέρθηκε, μπορεί νομικά να συνεπάγε-
ται από ανασφάλιστη εργασία έως εν μέρει/
περιορισμένη ποσοτικά δηλωμένη/ασφαλι-
σμένη εργασία.

Πίνακας 5: Κατηγοριοποίηση αδήλωτων εργαζόμενων ανά ηλικία και επάγγελμα κατά δήλωση των εργοδοτών

	Φύλο			Ηλικία					Επάγγελμα								Αδήλωτη	
	Σύνολο	Άνδρες	Γυναί- κες	18-24	25-34	35-44	45-54	55+	Ιδ. Υπάλλ.	Δημ. Υπάλλ.	Ελ. Επαγγ.	Έμπο- ρος	Συν/χος	Νοικ/ρά	Εργάτης	Άνεργος	Εργά- στηκε	Απασ/ λησε
Βάση: Όσοι χρησιμοποίησαν εργαζόμενους	656	345	310	23	43	177	194	218	110	66	137	34	134	70	72	26	113	502
ΝΑΙ	502	254	248	23	17	127	160	176	98	56	79	13	110	57	66	16	99	502
	76,6	73,6	79,8	100	39,9	71,6	82,1	80,4	88,5	85,6	57,4	37,2	82	81,8	92,6	63,5	87,8	100
ΟΧΙ	154	91	63	0	26	50	35	43	13	9	58	22	24	13	5	9	14	0
	23,4	26,4	20,2	0	60,1	28,4	17,9	19,6	11,5	14,4	42,6	62,8	18	18,2	7,4	36,5	12,2	0
Σύνολο	656	345	310	23	43	177	194	218	110	66	137	34	134	70	72	26	113	502
	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

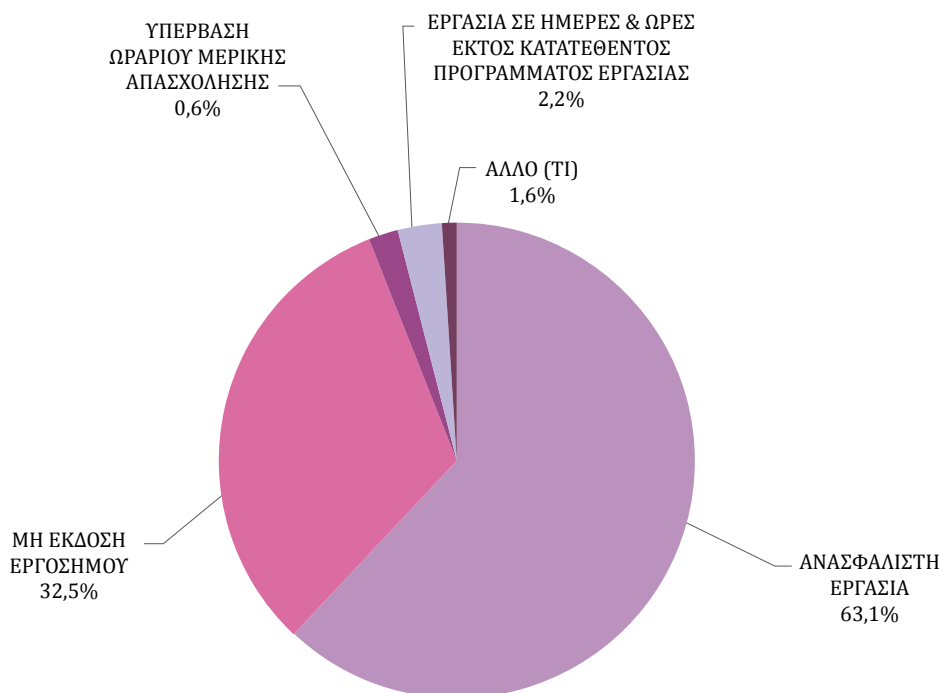
Πηγή: ΣΕΠΕ (2012)

Διάγραμμα 5: Λόγοι επιλογής αδήλωτης εργασίας από την πλευρά του εργοδότη

Πηγή: ΣΕΠΕ (2012)

Διάγραμμα 6: Είδη αδήλωτης εργασίας κατά δήλωση του εργοδότη

Πηγή: ΣΕΠΕ (2012)

3.4. Κάρτα εργασίας

Με το ν. 3996/2011, ο οποίος αφορά την ανασύσταση του Σώματος Επιθεωρητών Εργασίας, εισάγεται ένα νέο μέτρο στην ελληνική έννομη τάξη, η κάρτα εργασίας. Παρά το γεγονός ότι το σχετικό άρθρο 26 ανήκει στο τέταρτο κεφάλαιο του νόμου με τίτλο «Κυρώσεις», από την αιτιολογική έκθεση του σχετικού νομοσχεδίου προκύπτει σαφώς ότι η κάρτα εργασίας αποτελεί για το νομοθέτη «στοχευμένο μέτρο και έχει σκοπό την αντιμετώπιση της αδήλωτης εργασίας», με λειτουργία τόσο προληπτική όσο και κατασταλτική.

Πρόκειται για την τοποθέτηση ενός ηλεκτρονικού συστήματος καταγραφής βασικών παραμέτρων της εργασιακής σχέσης εντός της επιχείρησης, ιδίως δε του χρόνου εργασίας, εφόσον με την «καινοτομία» της κάρτας εργασίας απεικονίζεται ηλεκτρονικά η ώρα προσέλευσης και αποχώρησης του εργαζομένου, καθώς και το ωράριο εργασίας (ωρομέτρηση). Τα συγκεκριμένα στοιχεία προβλέπεται να καταχωρούνται με On-Line σύνδεση σε ένα ενιαίο κεντρικό σύστημα για τους τρεις σχετικούς με την αγορά εργασίας θεσμούς (ΙΚΑ, ΣΕΠΕ, ΟΑΕΔ) και διασταυρώνονται με τα αναγραφόμενα στην υποβαλλόμενη από την επιχείρηση Αναλυτική Περιοδική Δήλωση (ΑΠΔ).

Με απόφαση του Υπουργού Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης καθορίζονται οι κλάδοι και το είδος των επιχειρήσεων ανά γεωγραφική περιοχή στις οποίες θα εφαρμοστεί το σύστημα της κάρτας εργασίας και θα ενταχθούν στο πεδίο εφαρμογής της εν λόγω νομοθετικής ρύθμισης. Αξίζει να σημειωθεί ότι στο προσχέδιο του νόμου αρχικά προβλεπόταν η προαιρετική υπαγωγή επιχειρήσεων σε στοχευμένους κλάδους και γεωγραφικές περιοχές, κυρίως λόγω του υψηλού εκτιμώμενου κόστους εγκα-

τάστασης και λειτουργίας του ηλεκτρονικού συστήματος.

Στο τελικό κείμενο του νόμου η υπαγωγή στο νέο μέτρο προβλέπεται να είναι υποχρεωτική. Στην παράγραφο 2 του άρθρου 26 του ν. 3996/2011 αναφέρεται ειδικότερα ότι:

«στις επιχειρήσεις, οι οποίες υποχρεούνται να εγκαταστήσουν το σύστημα της κάρτας εργασίας και καταβάλλουν εμπροθέσμως τις ασφαλιστικές εισφορές, καθώς και στους εργαζομένους των επιχειρήσεων αυτών, παρέχεται έκπτωση έως δέκα τοις εκατό (10%) επί των αντίστοιχων ασφαλιστικών εισφορών. Με απόφαση του Υπουργού Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης καθορίζεται ανά κλάδο, είδος επιχείρησης και γεωγραφική περιοχή, το ποσοστό της έκπτωσης, ύστερα από οικονομική μελέτη που εκπονείται από τη Διεύθυνση Αναλογιστικών Μελετών της Γενικής Γραμματείας Κοινωνικής Ασφάλισης πριν από την έναρξη εφαρμογής της παρούσας διάταξης».

Τέτοια έκθεση δεν είδε ποτέ το φως της δημοσιότητας, ενώ πρέπει να σημειωθεί ότι στο προσχέδιο του νόμου η έκπτωση επί των ασφαλιστικών εισφορών ήταν της τάξης του 25%. Σε ό,τι αφορά στους κλάδους πιλοτικής εφαρμογής του μέτρου από 1ης Σεπτεμβρίου 2011 (σύμφωνα με όσα προβλέπει η ακροτελεύτια παράγραφος 7 του άρθρου 26) η αιτιολογική έκθεση τούς περιγράφει με τα εξής χαρακτηριστικά:

- α) παρουσιάζουν υψηλή παραβατικότητα σε σχέση με την αδήλωτη εργασία και δύσκολη πρόσβαση για τους ελεγκτικούς μηχανισμούς,
- β) έχουν μεγάλο εργατικό κόστος αφού είναι εντάσεως εργασίας,
- γ) περιλαμβάνουν μικρές επιχειρήσεις (έως 10 εργαζομένους) από τους οποίους ασφαλίζουν ακόμη λιγότερους και από τους μισούς,

δ) πολλές από τις επιχειρήσεις τους επωφελούνται επιδότησης ασφαλιστικών εισφορών,

ε) διαπιστώνεται στο εσωτερικό τους αθέμιτος ανταγωνισμός σε βάρος των συνεπών επιχειρήσεων.

Εκτός από το **κίνητρο** της έκπτωσης των ασφαλιστικών εισφορών προβλέπονται και μια σειρά **αντικινήτρων**, τα οποία αναφέρονται αναλυτικά στην παράγραφο 3 του άρθρου 36:

«εάν σε επιχείρηση στην οποία εφαρμόζεται το σύστημα της κάρτας εργασίας, δεν γίνεται χρήση αυτής σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος άρθρου, επιβάλλεται, πέραν των λοιπών διοικητικών κυρώσεων που προβλέπονται από την ισχύουσα νομοθεσία: α) κατάργηση της έκπτωσης της παραγράφου 2 για διάστημα τριών μηνών από την επιβολή των κυρώσεων, β) στην επιχείρηση, επιπλέον διοικητική κύρωση ύψους τετρακοσίων ευρώ για κάθε εργαζόμενο, ο οποίος δεν κάνει χρήση της κάρτας εργασίας και γ) στον ίδιο τον εργαζόμενο, διοικητική κύρωση ύψους διακοσίων ευρώ, η οποία βαρύνει τον εργαζόμενο και καταβάλλεται από τον εργοδότη. Σε περίπτωση διαπίστωσης της ίδιας παράβασης για δεύτερη φορά μέσα σε διάστημα τεσσάρων ετών, το χρονικό διάστημα της περιπτώσεως α' αυξάνεται σε έξι μήνες».

Ωστόσο, η ρύθμιση πολλών ουσιαστών τεχνικών παραμέτρων του νέου συστήματος ηλεκτρονικής παρακολούθησης (παράγραφος 5 του άρθρου 26) παραπέμπεται σε υπουργικές αποφάσεις οι οποίες εκδίδονται ύστερα από γνώμη της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα και αφορούν:

■ τις αρμόδιες αρχές για την καταγραφή, τη συλλογή και την επεξεργασία των δεδομένων

των τα οποία θα καταγράφονται μέσω της χρήσης της κάρτας εργασίας,

■ τη διαδικασία και τις προϋποθέσεις για την εγκατάσταση και τη λειτουργία των συστημάτων καταγραφής,

■ τη διαδικασία και τον τρόπο διασύνδεσης με το σύστημα του ΙΚΑ-ΕΤΑΜ, με το κεντρικό ηλεκτρονικό σύστημα και με το κεντρικό δίκτυο υπολογιστών ΙΚΑ, ΣΕΠΕ και ΟΑΕΔ,

■ το φορέα της κάρτας εργασίας, τις βασικές προδιαγραφές των συστημάτων καταγραφής και τον τρόπο λειτουργίας τους,

■ το φορέα, τον τρόπο και τα στοιχεία επεξεργασίας των δεδομένων,

■ τα κριτήρια για την τήρηση της αρχής της αναλογικότητας μεταξύ των χρησιμοποιούμενων μέσων και του επιδιωκόμενου σκοπού, καθώς και το είδος των προσωπικών δεδομένων που τυγχάνουν επεξεργασίας,

■ τη συλλογή, την αποθήκευση, τη χρήση, τη διαβίβαση των στοιχείων και τους αποδέκτες αυτών,

■ το χρόνο και τη διάρκεια αποθήκευσης, τη διαδικασία καταστροφής, τα οργανωτικά και τα τεχνικά μέτρα για την ασφάλεια της επεξεργασίας των δεδομένων,

■ τις βασικές λειτουργίες και την περιοδική αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των συστημάτων καταγραφής,

■ τα δικαιώματα των φυσικών προσώπων τα οποία αφορούν τα δεδομένα, την έννομη προστασία, τη γνωστοποίηση της επεξεργασίας και τον έλεγχο από την Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα και κάθε αναγκαίο σχετικό θέμα.

Για την υλοποίηση του πιλοτικού αυτού μέσου καταπολέμησης της αδήλωτης εργασίας

ας δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ καμία από τις προβλεπόμενες ενέργειες σε ό,τι αφορά είτε τις τεχνικές παραμέτρους είτε ζητήματα νομικής φύσης.

Άλλωστε, στην παράγραφο 6 του άρθρου ορίζεται ότι η υλοποίηση, η διατήρηση και η επέκταση του συγκεκριμένου μέτρου συναρτάται με την επίτευξη καθαρού θετικού δημοσιονομικού αποτελέσματος στο ασφαλιστικό σύστημα από την πιλοτική εφαρμογή του. Όπως αναφέρεται σχετικά στην αιτιολογική έκθεση του νόμου, αρχικός στόχος είναι η δοκιμαστική εφαρμογή σε συγκεκριμένους κλάδους, αφού σε διαφορετική περίπτωση θα κατέληγε σε οριζόντια μείωση εσόδων των ασφαλιστικών ταμείων.

Λίγους μήνες αργότερα ο νομοθέτης υποχρεώνεται να επανακηρύξει την έναρξη εφαρμογής του μέτρου της κάρτας εργασίας. Στη σελ. 25 του Παραρτήματος με τίτλο: «Μνημόνιο Συνεννόησης στις Συγκεκριμένες Προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής» του ν. 4046/2012 (δεύτερο Μνημόνιο), το οποίο αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του νόμου και στο κεφάλαιο με τίτλο: «Μη μισθολογικά εργασιακά κόστη, καταπολέμηση της αδήλωτης εργασίας και της εισφοροδιαφυγής» προβλέπονται τα ακόλουθα:

«Η Κάρτα Εργασίας θα εισαχθεί σταδιακά από τον Μάρτιο του 2012 και κάθε επιχείρηση σε συγκεκριμένους τομείς θα υποχρεούται να τη χρησιμοποιεί έως το τέλος του 2012. Για όσες επιχειρήσεις χρησιμοποιούν την κάρτα εργασίας, θα καταστεί υποχρεωτική η ταυτόχρονη πληρωμή μισθών, παρακρατηθέντων φόρων επί της μισθοδοσίας και κοινωνικών εισφορών με ηλεκτρονικά μέσα».

Παρ' όλα αυτά, καμία πρωτοβουλία ενεργοποίησης της ρύθμισης της κάρτας εργασίας

δεν έχει αναληφθεί στο εξής, με αποτέλεσμα να θεωρείται σήμερα ότι η συγκεκριμένη καινοτομία έχει εγκαταλειφθεί οριστικά από την ελληνική πολιτεία.

Θέματα προς περαιτέρω διερεύνηση

Πρόκειται σαφώς για ένα επισφαλές μέτρο, το οποίο με βάση όλα όσα έχουν προηγηθεί θα λειτουργούσε στα όρια της τυπικής νομιμότητας και θα σήμαινε την ουσιαστική ενίσχυση της έκτασης της αδήλωτης εργασίας, εφόσον ο επίσημος χρόνος εισόδου-εξόδου στην επιχείρηση μπορεί να είναι πλασματικός και ο πραγματικός εργάσιμος χρόνος πολύ μεγαλύτερος.

Ωστόσο, χρήσιμο θα ήταν να διερευνηθούν οι λόγοι για τους οποίους δεν προχώρησε η εφαρμογή του μέτρου, για ποιο λόγο δεν εκδόθηκαν οι προβλεπόμενες υπουργικές αποφάσεις και γιατί δεν εκπονήθηκαν οι σχετικές επιστημονικές μελέτες.

3.5. Πιστοποιητικό ασφαλιστικής συμμόρφωσης και Μητρώο ΠΕΡΣΕΑΣ

Σε ισχύ, τυπικά, από 1ης Ιουλίου 2013, η έκδοση του ασφαλιστικού πιστοποιητικού αποτελεί ένα μέσο για την καταπολέμηση της αδήλωτης εργασίας. Το σχετικό άρθρο 17 του ν. 4144/2013 περιλαμβάνεται στο κεφάλαιο με τίτλο: «Ενίσχυση των ελεγκτικών μηχανισμών, καταπολέμηση της αδήλωτης εργασίας, γραφειοκρατίας και φοροδιαφυγής», ο οποίος αφορά την καταπολέμηση της παραβατικότητας στο Σύστημα Κοινωνικής Ασφάλισης και στην αγορά εργασίας.

Στην αιτιολογική έκθεση του νόμου περιγράφεται ως μέτρο διαρθρωτικού χαρακτήρα για την αντιμετώπιση του προβλήματος της εισφοροδιαφυγής, με το οποίο προσδοκάται η ενίσχυση του ελεγκτικού μηχανισμού του ΙΚΑ-

ΕΤΑΜ και η διασφάλιση και η είσπραξη των ασφαλιστικών εισφορών.

Αρμόδιοι για τη χορήγησή του είναι, σύμφωνα με την παράγραφο 1 του άρθρου 17, οι νόμιμοι ελεγκτές και τα ελεγκτικά γραφεία, εγγεγραμμένοι στο δημόσιο μητρώο του ν. 3693/2008, που διενεργούν υποχρεωτικούς ελέγχους σε ανώνυμες εταιρείες και εταιρείες περιορισμένης ευθύνης και στις οποίες χορηγείται, σύμφωνα με την παράγραφο 5 του άρθρου 82 του ν. 2238/94, φορολογικό πιστοποιητικό.

Σύμφωνα με τη δεύτερη παράγραφο, το ασφαλιστικό πιστοποιητικό χορηγείται ύστερα από ειδικό έλεγχο που πραγματοποιείται σύμφωνα με πρόγραμμα ελέγχου-ερωτηματολογίου που εκδίδεται εντός τριών μηνών από την έναρξη ισχύος του νόμου, με απόφαση του Υπουργού Εργασίας Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας ύστερα από γνώμη της Επιτροπής Λογιστικής Τυποποίησης και Ελέγχων (ΕΛΤΕ) και του ΙΚΑ-ΕΤΑΜ. Στην περίπτωση που οι νόμιμοι ελεγκτές και τα ελεγκτικά γραφεία διαπιστώνουν παραβάσεις, χορηγούν πιστοποιητικό με παρατηρήσεις ή επιφυλάξεις.

Στην τρίτη παράγραφο ορίζεται ότι με την πάροδο τριμήνου από την έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου και ύστερα από γνώμη της ΕΛΤΕ, πρόκειται να καθοριστούν το αντικείμενο του ελέγχου αυτού, το περιεχόμενο του ασφαλιστικού πιστοποιητικού, ο τρόπος, ο χρόνος και η διαδικασία υποβολής του, οι κυρώσεις που επιβάλλονται στους υπόχρεους που δεν αναθέτουν την έκδοση του πιστοποιητικού ασφαλιστικής συμμόρφωσης, οι τυχόν εξαιρέσεις από την υποχρέωση έκδοσης του πιστοποιητικού, ο τρόπος και το ύψος της αμοιβής, η οποία δεν μπορεί να είναι δυσανά-

λογη του παρεχόμενου έργου και κάθε άλλο σχετικό θέμα.

Στην τέταρτη παράγραφο προβλέπεται η δίωξη των ελεγκτικών φορέων, στις περιπτώσεις που παραλείπουν την εκπλήρωση των υποχρεώσεών τους, όπως αυτές ορίζονται στις ισχύουσες διατάξεις που διέπουν το έργο τους.

Τελικά, σε συνέχεια δηλώσεων στον Τύπο από τους αρμόδιους Υπουργούς Οικονομικών και Εργασίας στα μέσα Οκτωβρίου του 2013, η εφαρμογή του μέτρου αναβάλλεται για την 1η Ιανουαρίου 2014, εφόσον δεν έχει υλοποιηθεί καμία από τις δεσμεύσεις που περιγράφονται στο σχετικό άρθρο για την έναρξη λειτουργίας του συγκεκριμένου συστήματος καταπολέμησης της αδήλωτης εργασίας.

Τέλος, στην παράγραφο 5 του άρθρου 55 του ν. 4310/2014 προβλέπονται τα εξής:

«Στο Πληροφοριακό Σύστημα “ΕΡΓΑΝΗ” το οποίο λειτουργεί στο Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, συνιστάται “Λευκό Μητρώο Συνεπών Επιχειρήσεων-ΠΕΡΣΕΑΣ” όπου καταχωρούνται οι επιχειρήσεις εκείνες, στις οποίες δεν έχουν διαπιστωθεί συγκεκριμένες παραβάσεις της εργατικής και ασφαλιστικής νομοθεσίας από τα αρμόδια όργανα του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας. Με αποφάσεις του Υπουργού Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας καθορίζονται: ο χρόνος έναρξης λειτουργίας, ο αρμόδιος διαχείρισης του Μητρώου, ο τρόπος εφαρμογής και υλοποίησης, τα κριτήρια εγγραφής, τα τυχόν οφέλη των εγγεγραμμένων στο “Λευκό Μητρώο Επιχειρήσεων-ΠΕΡΣΕΑΣ”, όπως και κάθε άλλο θέμα που κρίνεται αναγκαίο για την εφαρμογή του παρόντος άρθρου».

Μολονότι η συγκεκριμένη ιδέα του Λευκού Ασφαλιστικού Μητρώου καταγράφεται στη διεθνή βιβλιογραφία ως ένα από τα πρόσφο-

ρα μέσα (κίνητρα) για την καταπολέμηση της παραβίασης της εργατικής και της ασφαλιστικής νομοθεσίας, στην Ελλάδα των Μνημονίων, εφόσον μάλιστα τα κριτήρια και η διάρκεια της επιβράβευσης-εξαίρεσης από ελέγχους δεν είναι σαφή, το εν λόγω μητρώο μπορεί να έχει τα αντίθετα αποτελέσματα και υπό όρους να δημιουργήσει δύο προβλήματα.

Πρώτον, να οδηγεί τους εργοδότες σε οικονομική ή τυπική νομιμότητα και να προσφέρει το περιθώριο για την κατ' ουσία παραβίαση της εργατικής και της ασφαλιστικής νομοθεσίας και, δεύτερον, να καθιερώνει και να ενισχύσει τις ευελιξίες στην αγορά εργασίας επιβραβεύοντας, λόγω χάρη, τη με κάθε όρο και υπό οποιεσδήποτε συνθήκες πρόσληψη εργαζομένου, ακόμα και αν στο πρόσφατο παρελθόν ο ίδιος εργοδότης έχει προβεί σε ομαδικές απολύσεις.

Δυστυχώς, τα απαραίτητα στοιχεία για την ολοκληρωμένη εφαρμογή του μέτρου παραπέμπονται σε μελλοντικές υπουργικές αποφάσεις, με αποτέλεσμα να μην είναι προς το παρόν δυνατή μια ασφαλής αξιολόγηση του μέτρου.

3.6. Κυρώσεις για απασχόληση παράνομα επιδοτούμενου ανέργου

Όπως αναφέρεται στην αιτιολογική έκθεση του ν. 4144/2013, η ρύθμιση του άρθρου 19 συμπληρώνει το πλέγμα κυρώσεων **στην ειδική περίπτωση της αδήλωτης εργασίας** στην οποία ο απασχολούμενος λαμβάνει ήδη επίδομα ανεργίας.

Ειδικότερα, προβλέπεται ότι, αν, κατά τη διενέργεια ελέγχου από τους Επιθεωρητές του ΣΕΠΕ ή από οποιοδήποτε άλλο ελεγκτικό όργανο και μετά τη διαβίβαση του δελτίου ελέγχου τους στην αρμόδια υπηρεσία του

ΟΑΕΔ προς διασταύρωση, διαπιστώνεται ότι κάποιος απασχολείται με οποιαδήποτε μορφή απασχόλησης σε εργοδότη, χωρίς ο τελευταίος να τον έχει δηλώσει νομίμως στις αρμόδιες αρχές, ενώ και από την ανωτέρω διασταύρωση προκύπτει ότι είναι επιδοτούμενος άνεργος, επιβάλλονται στον εργοδότη, πλέον των προβλεπομένων στο άρθρο 25 του ν. 3996/2011 και πάντως σύμφωνα με τη διαδικασία του άρθρου 24 του ίδιου νόμου, οι κάτωθι διοικητικές κυρώσεις:

α) πρόστιμο ύψους τριών χιλιάδων (3.000) ευρώ για κάθε απασχολούμενο επιδοτούμενο άνεργο ή β) πρόστιμο ύψους πέντε χιλιάδων (5.000) ευρώ για κάθε απασχολούμενο επιδοτούμενο άνεργο, όταν έχει προηγηθεί καταγγελία της σύμβασης εργασίας του από τον ίδιο εργοδότη.

3.7. Παράνομη απασχόληση μεταναστών

Η ελληνική έννομη τάξη ενσωματώνει στις αρχές του 2012 την Κοινοτική Οδηγία 2009/52 σχετικά με την επιβολή ελάχιστων προτύπων όσον αφορά τις κυρώσεις και τα μέτρα κατά των εργοδοτών που απασχολούν παράνομα διαμένοντες πολίτες τρίτων χωρών. Στόχος είναι η καταπολέμηση της παράνομης μεταναστευσης μέσα από την αποτροπή του φαινομένου της παράνομης απασχόλησης μεταναστών χωρίς άδειες διαμονής σε ισχύ στις χώρες-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η ενσωμάτωση της κοινοτικής νομοθεσίας γίνεται στο κεφάλαιο ΙΓ του ν. 4052/2012¹³, ο

13. Οι διατάξεις του νόμου αυτού απορροφήθηκαν στον Κώδικα Μετανάστευσης που υιοθετήθηκε με το ν. 4152/2014 και έχουν πλέον ενσωματωθεί στα άρθρα αυτού του τελευταίου νόμου. Για λόγους συνοχής του κειμένου θα διατηρηθεί εδώ η αρίθμηση και το περιεχόμενο των άρθρων του ν. 4052/2012.

οποίος είναι εφαρμοστικός νόμος του δεύτερου Μνημονίου. Ταυτόχρονα, όπως αναφέρεται στην αιτιολογική έκθεση του νόμου, επιδιώκεται συμπληρωματικά και η καταπολέμηση της αδήλωτης εργασίας, καθώς η απασχόληση των παράνομα ευρισκόμενων αλλοδαπών είναι μέρος του ευρύτερου προβλήματος της αδήλωτης εργασίας, σύμφωνα και με την αιτιολογική σκέψη 33 της προς ενσωμάτωση Οδηγίας 2009/52.

Στο άρθρο 79 του νόμου θεσπίζεται απαγόρευση απασχόλησης παράνομα διαμένοντος μετανάστη και στο άρθρο 80 ορίζεται ότι οι εργοδότες υποχρεούνται:

α) να αξιώνουν από τους πολίτες τρίτων χωρών την κατοχή και την υποβολή σε αυτούς έγκυρης άδειας διαμονής ή άλλου έγκυρου τίτλου διαμονής για την ανάληψη της απασχόλησης,

β) να διατηρούν αντίγραφο της άδειας διαμονής ή άλλου τίτλου διαμονής στη διάθεση των αρμόδιων αρχών τουλάχιστον κατά τη διάρκεια της περιόδου απασχόλησης, με σκοπό πιθανή επιθεώρηση,

γ) να ενημερώνουν αμελλητί τις κατά περίπτωση αρμόδιες Αρχές για την πρόσληψη και την έναρξη της απασχόλησης πολίτη τρίτης χώρας.

Σε περίπτωση μη τήρησης των υποχρεώσεων που προβλέπονται στις προαναφερθείσες περιπτώσεις β' και γ' επιβάλλονται (άρθρο 92, παράγραφος 1 του ν. 4052/2012) στον εργοδότη οι χρηματικές κυρώσεις που προβλέπονται στη νομοθεσία η οποία διέπει το ελεγκτικό όργανο. Στις περιπτώσεις που ο έλεγχος πραγματοποιείται από το αρμόδιο όργανο του ΣΕΠΕ κατά δέσμια αρμοδιότητα αυτού, επιβάλλεται χρηματική κύρωση πεντακοσίων

(500) ευρώ για κάθε υποχρέωση που δεν έχει τηρηθεί.

Ειδικότερες υποχρεώσεις εργοδοτών που πρόκειται να απασχολήσουν πολίτες τρίτων χωρών, που κατέχουν έγκυρη άδεια διαμονής ή άλλο έγκυρο τίτλο διαμονής, και προβλέπονται στην εθνική νομοθεσία, εξακολουθούν, πέραν των οριζόμενων στο άρθρο 80, να ισχύουν (άρθρο 91, παράγραφος 1). Σε περίπτωση μη τήρησης των ειδικότερων αυτών υποχρεώσεων του εργοδότη θα επιβάλλονται οι κυρώσεις που προβλέπονται κατά περίπτωση από την εθνική νομοθεσία (άρθρο 92, παράγραφος 2).

Εκτός από τα εργασιακά και τα ασφαλιστικά δικαιώματα που προκύπτουν από την απασχόληση των ανεπίσημων μεταναστών και βαρύνουν τον εργοδότη, ο νόμος εστιάζει σε μια σειρά επιπλέον αντικινήτρων για την εργοδοτική πλευρά με τη μορφή κυρίως ειδικών χρηματικών και ποινικών κυρώσεων. Οι πιο σημαντικές από αυτές τις κυρώσεις είναι οι εξής:

Χρηματικές κυρώσεις (άρθρο 85)

Σε περίπτωση παράβασης της απαγόρευσης απασχόλησης παράνομα διαμένοντος αλλοδαπού επιβάλλεται στον εργοδότη από τους αρμόδιους Επιθεωρητές Εργασίας του ΣΕΠΕ, κατά δέσμια αρμοδιότητά τους, χρηματική κύρωση πέντε χιλιάδων (5.000) ευρώ ανά παράνομα απασχολούμενο πολίτη τρίτης χώρας. Σε περίπτωση υποτροπής του εργοδότη μέσα σε διάστημα τεσσάρων (4) ετών από τη διενέργεια του αρχικού ελέγχου διπλασιάζεται το ύψος της χρηματικής κύρωσης ανά εργαζόμενο.

Ο εργοδότης υποχρεούται στην καταβολή των πραγματικών εξόδων που ενδεχομένως επιβαρύνθηκε το Δημόσιο για την επιστροφή

των παρανόμως απασχολούμενων πολιτών τρίτης χώρας στις περιπτώσεις που διατάσσεται διαδικασία αναγκαστικής επιστροφής στη χώρα καταγωγής ή προέλευσης.

Άλλα μέτρα (άρθρο 87, ως ισχύει μετά τις τροποποιήσεις που επέρχονται με το άρθρο 24 του ν. 4144/2013)

Στους εργοδότες παράνομα διαμενόντων αλλοδαπών επιβάλλονται παράλληλα με τυχόν άλλες διοικητικές κυρώσεις:

α) αποκλεισμός από όλες ή ορισμένες δημόσιες παροχές, ενισχύσεις ή επιδοτήσεις, συμπεριλαμβανομένων των κονδυλίων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, για διάστημα που μπορεί να ανέλθει έως τα πέντε έτη,

β) αποκλεισμός από όλες τις δημόσιες συμβάσεις, όπως ορίζονται στο άρθρο 1 της Οδηγίας 2004/18/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 31ης Μαρτίου 2004, περί συντονισμού των διαδικασιών σύναψης δημόσιων συμβάσεων έργων, προμηθειών και υπηρεσιών, για διάστημα που μπορεί να ανέλθει έως τα πέντε έτη,

γ) προσωρινή ή οριστική ανάκληση της άδειας λειτουργίας των εγκαταστάσεων στις οποίες έχει διαπραχθεί η παράβαση.

Επίσης επιβάλλεται:

α) προσωρινή διακοπή της λειτουργίας συγκεκριμένης παραγωγικής διαδικασίας ή τμήματος ή τμημάτων ή του συνόλου της επιχείρησης ή εκμετάλλευσης, στις οποίες έχει διαπραχθεί η παράβαση, για χρονικό διάστημα έως τρεις (3) ημέρες με αιτιολογημένη πράξη του Ειδικού Επιθεωρητή ή με αιτιολογημένη πράξη του Προϊσταμένου της αρμόδιας Περιφερειακής Διεύθυνσης Επιθεώρησης του ΣΕΠΕ ύστερα από αιτιολογημένη εισήγηση του αρμόδιου Επιθεωρητή Εργασίας,

β) προσωρινή άνω των τριών ημερών ή οριστική διακοπή της λειτουργίας συγκεκριμένης παραγωγικής διαδικασίας ή τμήματος ή τμημάτων ή του συνόλου της επιχείρησης ή εκμετάλλευσης στις οποίες έχει διαπραχθεί η παράβαση, με απόφαση του Υπουργού Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, ύστερα από αιτιολογημένη εισήγηση του Ειδικού Επιθεωρητή ή του Προϊσταμένου της αρμόδιας Περιφερειακής Διεύθυνσης Επιθεώρησης του ΣΕΠΕ. Η εκτέλεση των διοικητικών κυρώσεων προσωρινής και οριστικής διακοπής γίνεται από την αρμόδια αστυνομική αρχή.

Ποινικές κυρώσεις (άρθρο 88)

Ο εργοδότης τιμωρείται, ανεξάρτητα από την επιβολή διοικητικών κυρώσεων, με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον πέντε (5) μηνών εφόσον:

α) απασχολεί εκ προθέσεως παράνομα διαμένοντες πολίτες τρίτων χωρών των οποίων η απασχόληση συνεχίζεται ή επαναλαμβάνεται συστηματικά ή/και

β) απασχολεί εκ προθέσεως ταυτόχρονα σημαντικό αριθμό παράνομα διαμενόντων πολιτών τρίτων χωρών ή/και

γ) απασχολεί εκ προθέσεως παράνομα διαμένοντες πολίτες τρίτων χωρών των οποίων η απασχόληση συνοδεύεται με ιδιαίτερα καταχρηστικούς όρους εργασίας.

Όποιος απασχολεί παράνομα διαμένοντες ανηλίκους, που είναι πολίτες τρίτων χωρών, τιμωρείται με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον έξι (6) μηνών, ενώ όταν η απασχόληση παράνομα διαμένοντος πολίτη τρίτης χώρας έχει διαπραχθεί από εργοδότη ο οποίος χρησιμοποιεί την εργασία ή τις υπηρεσίες αυτού, γνωρίζοντας ότι είναι θύμα εμπορίας ανθρώπων, επιβάλλεται σε αυτόν η προβλεπόμενη ποινή της

παραγράφου 3 του άρθρου 323Α ΠΚ, εκτός αν για τον ίδιο απασχολούμενο και την ίδια πράξη έχει ήδη ασκηθεί σε βάρος του εργοδότη ποινική δίωξη ή έχει ήδη καταδικαστεί βάσει του ίδιου άρθρου του ΠΚ.

Η ποινική δίωξη ασκείται σε κάθε περίπτωση αυτεπαγγέλτως, ενώ το ΣΕΠΕ υποβάλλει, εφόσον συντρέχει παραβατική συμπεριφορά, μηνυτήρια αναφορά προς τις αρμόδιες εισαγγελικές αρχές.

Θέματα προς περαιτέρω διερεύνηση

Η πρακτική αποτελεσματικότητα των προηγούμενων κυρώσεων στο πεδίο της αδήλωτης εργασίας είναι αμφισβητήσιμη, εφόσον είναι γνωστό ότι σε πολλές περιπτώσεις και κλάδους οικονομικής δραστηριότητας, όπως, ενδεικτικά, στο πεδίο της αγροτικής οικονομίας, χωρίς την «ανοχή» της αστυνομίας, του ΙΚΑ, του ΣΕΠΕ, και του ΟΓΑ αφενός μεν δεν θα υπάρξει καθόλου αγροτική παραγωγή στη χώρα μας και αφετέρου η συντριπτική πλειοψηφία των αγροτών θα αντιμετωπίσουν ποινικές και διοικητικές κυρώσεις.

Για το λόγο αυτόν καθίσταται αναγκαία η χάραξη μιας ολοκληρωμένης συμμαχικής στρατηγικής αντιμετώπισης της αδήλωτης εργασίας με συμφωνία όλων των εμπλεκόμενων φορέων υπό την ευθύνη της πολιτείας, έτσι ώστε να ρυθμιστούν οι όροι απασχόλησης των μεταναστών εργατών με αξιοπρέπεια.

3.8. Σχέδιο Άρτεμις

Στο ν. 4144/2013, ο οποίος αφορά την καταπολέμηση της παραβατικότητας στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης και στην αγορά εργασίας, προβλέπεται ακόμη μια καινοτομία για την καταπολέμηση της αδήλωτης εργασίας.

Στο τρίτο κεφάλαιο του νόμου με τίτλο: «Ενίσχυση ελεγκτικών μηχανισμών, **αδήλωτης εργασίας-γραφειοκρατίας** και φοροδιαφυγής» εισάγεται για πρώτη φορά στην ελληνική έννομη τάξη ειδική σχέση συνεργασίας της Οικονομικής Αστυνομίας με τους παραδοσιακούς ελεγκτικούς μηχανισμούς της αγοράς εργασίας για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση του φαινομένου της αδήλωτης εργασίας.

Στην αιτιολογική έκθεση του νόμου η **αδήλωτη εργασία αξιολογείται ως «οικονομικό και κοινωνικό έγκλημα»** και ως επιβραδυντικός και στρεβλωτικός παράγοντας της οικονομίας, εφόσον μειώνει τα δημόσια έσοδα, αποδυναμώνει το ασφαλιστικό σύστημα, νοθεύει τον υγιή ανταγωνισμό μεταξύ των επιχειρήσεων και παραβιάζει βασικά δικαιώματα των εργαζομένων.

Οι διαστάσεις αυτού του εγκλήματος επιβάλλουν, σύμφωνα με το νομοθέτη, τη θέσπιση νέων αρμοδιοτήτων για την Υπηρεσία Οικονομικής Αστυνομίας και Δίωξης Ηλεκτρονικού Εγκλήματος (ΥΠΟΑΔΗΕ), μιας υπηρεσίας με καταγεγραμμένες ήδη σημαντικές επιτυχίες στο ελεγκτικό της έργο.

Με το άρθρο 16 του νόμου συμπληρώνεται το αντικείμενο αποστολής της Οικονομικής Αστυνομίας, ενώ η παράγραφος 1 του άρθρου 3 του Π.Δ. 9/2011 (που αναφέρεται στην αποστολή της Υπηρεσίας) αντικαθίσταται ως ακολούθως:

«Η Υποδιεύθυνση Οικονομικής Αστυνομίας (ΥΠΟΑ) έχει ως αποστολή την πρόληψη, έρευνα και καταστολή οικονομικών εγκλημάτων και ιδίως αυτών που τελέστηκαν σε βάρος των οικονομικών συμφερόντων του Δημοσίου και της εθνικής οικονομίας γενικότερα, ή εμφανίζουν τα χαρακτηριστικά του οργανωμένου εγκλήματος, **καθώς και**

την έρευνα, πρόληψη και καταστολή της αδήλωτης και της ανασφάλιστης εργασίας και της εισφοροδιαφυγής ακόμα και στις περιπτώσεις που δεν συνιστούν αξιόποινες πράξεις».

Στην πραγματικότητα, η Οικονομική Αστυνομία καθίσταται εντός των χωρικών ορίων δικαιοδοσίας της εκ παραλλήλου αρμόδια για την ενέργεια των ελέγχων, που προβλέπονται και ενεργούνται από τα ελεγκτικά όργανα του ΙΚΑ-ΕΤΑΜ και το ΣΕΠΕ (άρθρο 14 του ν. 4144/2013).

Το άρθρο 15 του νόμου περιγράφει σε τρεις επιμέρους παραγράφους τη διαδικασία ειδικού ελέγχου που θα διεξάγεται από τα συναρμόδια όργανα. Στην πρώτη παράγραφο θεσμοθετείται η υποχρεωτική επίδειξη όλων των στοιχείων που μέχρι πρότινος επιδεικνύονταν υποχρεωτικά στα ελεγκτικά όργανα του ΙΚΑ ΕΤΑΜ και του ΣΕΠΕ ως υποχρεωτικά επιδεικνύομενα πλέον και στους αξιωματικούς της ΥΠΟΑΔΗΕ. Στη δεύτερη παράγραφο θεσμοθετείται η υποχρέωση των αρμόδιων ελεγκτικών οργάνων της ΥΠΟΑΔΗΕ σε σύνταξη έκθεσης των αποτελεσμάτων κάθε διεξαχθέντος ελέγχου και η υποβολή της στις κατά περίπτωση αρμόδιες για την επιβολή των προβλεπομένων διοικητικών κυρώσεων υπηρεσίες. Η εκάστοτε τέτοιου τύπου έκθεση ορίζεται ότι κοινοποιείται υποχρεωτικά στην ΥΠΟΑΔΗΕ.

Η τρίτη παράγραφος του εν λόγω άρθρου αναφέρεται στον επικείμενο καθορισμό με κοινή απόφαση των Υπουργών Εργασίας και Δημόσιας Τάξης και Προστασίας του Πολίτη κάθε άλλης λεπτομέρειας για την εφαρμογή των διατάξεων αυτών, όπως ο τρόπος ενημέρωσης, η διαδικασία ανταλλαγής πληροφοριακών στοιχείων, καθώς και κάθε άλλο αναγκαίο θέμα για την εφαρμογή της εργασιακής και της ασφαλιστικής νομοθεσίας μεταξύ της

Οικονομικής Αστυνομίας και του Υπουργείου Εργασίας.

Το σχέδιο Άρτεμις παρουσιάζεται επισήμως στις 5 Ιουνίου 2013 με κοινή συνέντευξη τύπου των συναρμόδιων υπουργών, της ηγεσίας της Ελληνικής Αστυνομίας και των επικεφαλής των συναρμόδιων υπηρεσιών των Υπουργείων Εργασίας και Δημόσιας Τάξης, ωστόσο μέχρι στιγμής δεν έχει εκδοθεί καμία σχετική υπουργική απόφαση για τα θέματα αυτά. Στην κατεύθυνση της οριστικοποίησης της συνεργασίας των δύο υπουργείων ανακοινώνονται διά του σχετικού Δελτίου Τύπου οι εξής άξονες από κοινού παρέμβασης:

1) Συνεργασία – συγκρότηση κοινών κλιμακίων ελέγχου, κατόπιν ειδικού σχεδιασμού, σε περιπτώσεις ειδικής βαρύτητας και εξαιρετικού ενδιαφέροντος εργατικής, ασφαλιστικής και φορολογικής παραβατικότητας.

2) Ανταλλαγή πληροφοριών και αλληλοενημέρωση για τα επιμέρους επιχειρησιακά σχέδια (προγράμματα) ελέγχων, ούτως ώστε να επιτυγχάνεται η μέγιστη γεωγραφική, κλαδική και επαγγελματική κάλυψη της ελεγκτέας οικονομικής δραστηριότητας.

3) Ανταλλαγή τεχνογνωσίας, μεθόδων και εργαλείων ελέγχου με στόχο την περαιτέρω αύξηση της αποδοτικότητας των ελέγχων της εργατικής και της ασφαλιστικής νομοθεσίας.

4) Προώθηση της διασύνδεσης των πληροφοριακών συστημάτων των ελεγκτικών σωμάτων για την άμεση ανταλλαγή δεδομένων των πραγματοποιούμενων ελέγχων εργασιακής και ασφαλιστικής νομοθεσίας και την αξιοποίησή τους.

5) Δημιουργία Μητρώου Παραβατικότητας, με στόχο τη στρατηγική και αποτελεσματική εστίαση των ελέγχων, αλλά και την αξιοποίηση των δεδομένων από δημόσιους φορείς

στο πλαίσιο της νομοθεσίας περί δημοσίων συμβάσεων.

6) Συνεργασία για την κατάρτιση ειδικών επιχειρησιακών σχεδίων ελέγχων κατά τη θερινή περίοδο.

7) Συνεργασία για τη δημιουργία πλαισίου άμεσης και επιτόπιας επιβολής κυρώσεων στη βάση αντικειμενικών κριτηρίων.

Θέματα προς περαιτέρω διερεύνηση

Το σχέδιο Άρτεμις τίθεται τελικά σε εφαρμογή μόλις δέκα ημέρες μετά την επίσημη παρουσίασή του, έτσι, όμως, που επιβεβαίωσε με τον πλέον κατηγορηματικό τρόπο ότι τα πεδία αφενός της αδήλωτης εργασίας και αφετέρου της διαμονής και της απασχόλησης των μεταναστών στην Ελλάδα αποτελούν όψεις του ίδιου νομίσματος.

Στη βάση της επίκαιρης επερώτησης που κατέθεσε η αντιπολίτευση για το σχέδιο Άρτεμις¹⁴, εκτός από τον προφανή λόγο της διευκόλυνσης της διείσδυσης νεοναζιστικών αντιλήψεων και πρακτικών στον στενό δημόσιο τομέα, ποιες άλλες σκοπιμότητες εξυπηρετεί το συγκεκριμένο μέτρο και πώς αξιολογείται η πορεία της έως σήμερα υλοποίησής του σε ό,τι αφορά στο πεδίο της καταπολέμησης της αδήλωτης εργασίας; Για ποιους συγκεκριμένους λόγους προτιμήθηκε η συναρμοδιότητα της αστυνομίας και όχι η ενίσχυση του στελεχικού δυναμικού και η αναβάθμιση του ρόλου, των μέσων και της αρμοδιότητας των παραδοσιακών υφιστάμενων ελεγκτικών μηχανισμών της αγοράς εργασίας;

14. Βλ. <http://www.avgi.gr/article/564115/suriza-oxi-stin-katapolemisi-tis-adilotis-ergasias-apo-astunomia-xa>.

Την απάντηση τη δίνει η ίδια η πραγματικότητα επιβεβαιώνοντας τους προαναφερθέντες φόβους¹⁵:

«ακριβώς δύο μήνες μετά τη δημοσίευση του ν. 4144/2013 (18/04/2013), αυτές οι “ακραίες” υποθέσεις δυστυχώς επιβεβαιώθηκαν με τον πλέον κατηγορηματικό και δραματικό τρόπο.

Στις 19/06/2013 το αρχηγείο της ελληνικής αστυνομίας εκδίδει δελτίο τύπου¹⁶ με το οποίο ανακοινώνει ότι αστυνομικές δυνάμεις εισέβαλαν εν ώρα εργασίας σε Νοσοκομείο της Αθήνας και συνέλαβαν 16 γυναίκες, όλως συμπτωματικώς αλλοδαπές, με το πρόσχημα της εργασίας τους ως αποκλειστικές νοσοκόμες δίχως την κατοχή του προβλεπόμενου πτυχίου και της άδειας ασκήσεως επαγγέλματος.

Ακριβώς την επομένη ημέρα η νεοναζιστική οργάνωση Χρυσή Αυγή σε ανακοίνωσή της¹⁷, χωρίς καν να κρατήσει τα προσχήματα, πανηγυρίζει για αυτήν την επιτυχία της με ένα προκλητικό τίτλο “Ε ρε τι κάνει η Χρυσή Αυγή... συνελήφθησαν 16 μαϊμού αποκλειστικές νοσοκόμες και μαντέψτε... ήταν όλες αλλοδαπές...!!!”. Τι ακριβώς συμβαίνει;».

15. Καψάλης, Α., «Σχέδιο Άρτεμις για την καταπολέμηση της αδήλωτης εργασίας», *Εποχή*, 07/07/2013, <http://www.epohi.gr/portal/oikonomia/12803>.

16. Βλ. http://police.gr/index.php?option=ozo_content&lang=>.>&perform=view&id=28741&Itemid=1117&lang=.

17. Βλ. <http://www.xryshaygh.com/index.php/enimerosi/view/e-re-ti-kanei-h-chrush-augh-sunelhftthsan-16-maimou-apokleistikes-nosokomes#.UctLkPmZXmN>.

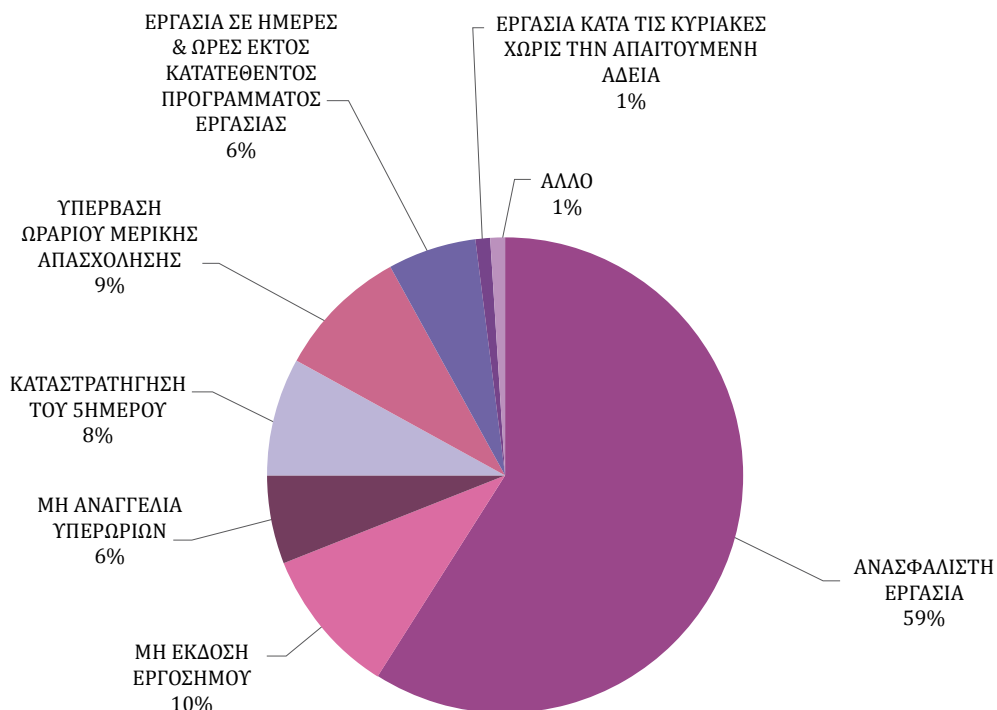
4. Σύνοψη: Ο νεοφιλελευθερισμός αγιάζει τα μέσα

Στην ίδια πάντοτε έρευνα του Υπουργείου Εργασίας (ΣΕΠΕ, 2012) οι ερωτώμενοι εργοδότες επιβεβαιώνουν την κοινή πεποίθηση όλων σε σχέση με την ανεξέλεγκτη τροπή που έχει λάβει η παρανομία στην αγορά εργασίας.

Το 64% των ερωτώμενων εργοδοτών εκτιμά ότι το διάστημα φθινόπωρο 2010-φθινό-

πωρο 2012 η αδήλωτη εργασία αυξήθηκε, ενώ το 66% των ερωτώμενων ότι την επόμενη διετία θα αυξηθεί περαιτέρω, και μόνο το 22% ότι θα μείνει σταθερή. Εκτιμούν μάλιστα ότι το είδος της αδήλωτης εργασίας που κυριαρχεί είναι αυτό της ανασφάλιστης εργασίας (59%) και η μη έκδοση εργόσημου (10%), όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 7:

Διάγραμμα 7: Εκτίμηση ειδών αδήλωτης εργασίας κατά την εκτίμηση των εργοδοτών

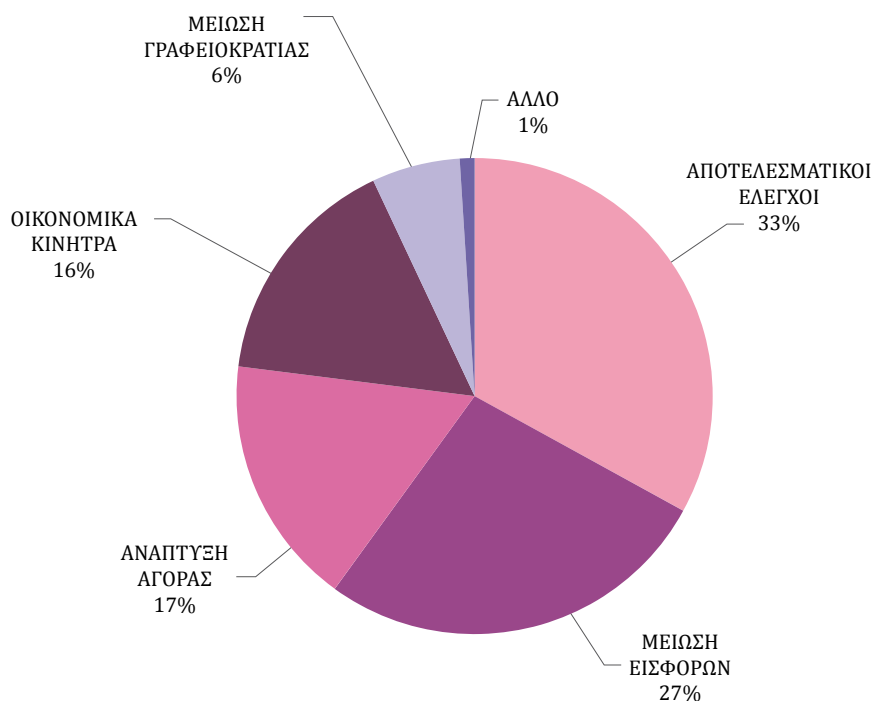

Πηγή: ΣΕΠΕ (2012)

Γιατί συμβαίνει αυτό; Γιατί η αποτελεσματικότητα των ελέγχων κρίνεται από τους ίδιους τους εργοδότες ως καθόλου ικανοποιητική (37%) ή λίγο ικανοποιητική (35%). Μάλιστα, η αύξηση της αποτελεσματικότητας των ελέγχων θεωρείται ως ο σημαντικότερος τρόπος αντιμετώπισης του φαινομένου της αδήλωτης εργασίας και όχι η μείωση των εισφορών ή άλλα οικονομικής φύσης κίνητρα.

τας των ελέγχων θεωρείται ως ο σημαντικότερος τρόπος αντιμετώπισης του φαινομένου της αδήλωτης εργασίας και όχι η μείωση των εισφορών ή άλλα οικονομικής φύσης κίνητρα.

Διάγραμμα 8: Τρόποι αποτροπής της αδήλωτης εργασίας κατά δήλωση των εργοδοτών

Πηγή: ΣΕΠΕ (2012)

Γιατί λοιπόν το Υπουργείο Εργασίας επιμένει να εστιάζει σε μέτρα που αντιβαίνουν στην κοινή λογική και στις παρατηρήσεις/προτάσεις των εργαζομένων, των εργοδοτών και των συνδικάτων;

Γιατί η ελληνική πολιτεία επιμένει στη λύση της καταστολής και των προστίμων/κυρώσεων και όχι στην ενίσχυση των ελεγκτικών μηχανισμών;

Γιατί έχει εμμονές σε αποτυχημένα μέτρα και δεν αφουγκράζεται τα διδάγματα των επισημονικών καταγραφών; Γιατί δεν αναζητά λύσεις μέσα από έναν ουσιαστικό και σε βάθος

διάλογο με τους κοινωνικούς συνομιλητές και την ακαδημαϊκή κοινότητα, όπως γίνεται κατά κανόνα στην καρδιά της οικονομικής κρίσης σε όλες τις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τόσο στον Νότο όσο και στις βορειότερες χώρες;

Όλα αυτά συμβαίνουν λόγω της ακλόνητης πεποίθησης των οικονομικών και των πολιτικών ελίτ ότι η εργασία είναι αποκλειστικά κόστος και το εργατικό κόστος (έμμεσο ή άμεσο) ευθύνεται για όλα τα δεινά της οικονομίας και της αγοράς εργασίας. Δεν είναι αναγκαίο να επαναλάβει κανείς τα επιχειρήματα σύμφωνα

με τα οποία αυτή η άποψη είναι επιστημονικά λανθασμένη και κοινωνικά καταστροφική.

Αρκεί μόνο να υπογραμμιστεί η πλήρης συμφωνία των συντακτών της έρευνας του Υπουργείου Εργασίας (ΣΕΠΕ, 2012) με τις τεκμηριωμένες απόψεις των συνδικάτων των εργαζομένων και μάλιστα με τον πλέον σαφή και κατηγορηματικό λόγο. Διαβάζουμε στη σελίδα 16 της έρευνας αυτολεξεί τα εξής:

«Συγχρόνως έχει σταθεροποιηθεί, μέσω, κυρίως, των αναλύσεων του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Αναπτύξεως, η προσέγγιση ότι το κόστος εργασίας είναι υψηλό στην Ελλάδα και ότι η αδήλωτη απασχόληση είναι η απόδειξη αυτού του γεγονότος. **Με αυτό τον τρόπο νομιμοποιείται η πολιτική μείωσης του κόστους εργασίας, ακόμη και με παράνομα μέσα** και επιπλέον αυτό το επιχείρημα ενσωματώνεται στην υποστήριξη μιας οικονομικής στρατηγικής, η οποία συνδέει την παραγωγικότητα και την ανταγωνιστικότητα της

ελληνικής οικονομίας με τη συγκράτηση του εργατικού κόστους και τον υποτιθέμενο κύκλο, κερδοφορία, επενδύσεις, απασχόληση και ανταγωνιστικότητα, που δεν φαίνεται ποτέ να ολοκληρώνεται. Βυθίζεται έτσι η προσέγγιση του διαρθρωτικού προβλήματος της οικονομίας, στη στήριξη μιας παρωχημένης παραγωγικής δομής, σε συνδυασμό με τη μείωση της φορολογίας και την αυξανόμενη επιδότηση των επενδύσεων».

Τα προαναφερθέντα, εν τέλει πασίδηλα και αυτονόητα, είναι απαραίτητο να ληφθούν σοβαρά υπόψιν, έτσι ώστε στις μελλοντικές πολιτικές καταπολέμησης της παραβατικότητας στην αγορά εργασίας να μην υιοθετηθούν ρυθμίσεις οι οποίες, στο όνομα μάλιστα της καταπολέμησης του φαινομένου, θα ενισχύουν στην πράξη όλες τις εναλλακτικές μορφές αδήλωτης εργασίας, θα αλλοιώνουν τα στατιστικά στοιχεία της ανεργίας και θα προκαλούν αιμορραγία στα κρατικά έσοδα και στα ασφαλιστικά ταμεία.

Βιβλιογραφία

ILO (2014). *Παραγωγικές θέσεις εργασίας για την Ελλάδα*.

Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Μελετών (2012). *Η έννοια της αδήλωτης εργασίας και τα χαρακτηριστικά της*, Δεκέμβριος.

Καψάλης, Α. (2012). «Αδήλωτη απασχόληση και μετανάστευση: “Νομιμοποίηση” των μεταναστών μέσα από την εργασία τους ή νομιμοποίηση της εργασίας τους;», στο Κασίμης, Α. και Παπαδόπουλος, Χ. (επιμ.), *Μετανάστες στην Ελλάδα: Απασχόληση και ένταξη στις τοπικές κοινωνίες*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Καψάλης, Α. (2007) (επιμ.), *Αδήλωτη απασχόληση και «νομιμοποίηση» των μεταναστών*, Μελέτη 27, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ – ΑΔΕΔΥ.

Σώμα Επιθεωρητών Εργασίας (2012), *Έρευνα του φαινομένου της αδήλωτης εργασίας*, Νοέμβριος.

Υπουργείο Εργασίας (2013). Έγγραφο 34313/634 της 24ης/10/2013 (Για τις ανάγκες της κοινής συνεδρίασης με την Επιτροπή Κοινωνικών Υποθέσεων της Βουλής, στο πλαίσιο της επίσκεψης αντιπροσωπείας της Επιτροπής «Απασχόληση και Κοινωνικές Υποθέσεις» (EMPL) του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στην Αθήνα 29-31/10/2013).

Eurofound (2013). *Tackling undeclared work in 27 European Union member states and Norway*, June.

IMF (2013). «Greece selected issues», Country Report 13/155, June.

Kikilias, E., Karatzoyannis, S. and Kapsalis, A. (2008). *Undeclared work in Greece*, National Report for the European Commission.

Παράρτημα

Κωδικοποίηση νομοθετικών ρυθμίσεων σχετικά με την αδήλωτη εργασία την εποχή των Μνημονίων (Μάρτιος 2010-Ιανουάριος 2015)

Πεδίο	Έως 06/2010 (ν. 3845/2010, ν. 3847/2010 και ν. 3863/2010)	Έως 12/2010 (ν. 3871/2010 και ν. 3899/2010)	Έως 06/2011 (ν. 3919/2011, ν. 3920/2011, ν. 3979/2011, ν. 3986/2011, ν. 3996/2011)	Έως 06/2012 (ν. 4019/2011, ν. 4024/2011, ν. 4038/2012, ν. 4046/2012 & ΠΥΣ αριθμ. 6, ν. 4052/2012)	Έως 07/2013 (ν. 4057/2012, ν. 4075/2012, ν. 4093/2012, ν. 4097/2012, ν. 4144/2013, ν. 4147/2013, ν. 4152/2013, ν. 4172/2013)	Έως 01/2015 (ν. 4225/2014, ν. 4251/2014, ν. 4310/2014)
Πριν το μη- χανισμό στήριξης (ν. 3833/2010, ν. 3844/2010 και ν. 3846/2010)	Αναστέλλεται το Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας σε κεί- μενο πολυσέλιδου σχεδίου νόμου (Ιούνιος 2011), στο οποίο ρυθμίζονται και θέματα αρμοδι- στήτων, σύστασης και εσωτερικής οργάνωσης και λειτουργίας του Σώματος.	Από τα μέσα για την αύξηση της δυνατότητας ελέγχου του ΣΕΠΕ ξεχωρίζει η καινο- τομία της «κάρτας εργασίας», με την οποία απεικονίζε- ται ηλεκτρονικά η ώρα προσέλευσης και αποχώρησης του εργαζομένου, καθώς και το ωρά- ριο εργασίας. Τα συγκεκριμένα	Εισαγωγή ελε- γκτικών αρμοδι- τήτων και συμφι- λιωτικών εξουσιών στη λειτουργία του ΣΕΠΕ (ν. 3846).	Εισαγωγή κυρώ- σεων και προστί- μων για παραβίαση εργατικής νομοθε- σίας (ν. 3846).	Επίεταση της δυνατότητας του ΣΕΠΕ να επιβάλλει κυρώσεις μέσα από τον έλεγχο των ΑΠΔ (Σύστημα «Εργάνη») και στις υπηρεσίες του ΙΚΑ (ν. 4225/2014)	Εισαγωγή νέων διατυπώσεων για τη δήλωση εργαζο- μένων στην ΑΠΔ και στο πληροφοριακό σύστημα «ΕΡΓΑΝΗ» και θέσπιση ποινών και προστίμων για παραβίαση της οικείας νομοθεσίας (ν. 4225).
Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας -Ελεγκτικοί μηχανισμοί	α) Θεσπίζεται δικαίωμα αποζη- μίωσης των επιθε- ωρητών εργασίας από το Δημόσιο για ζημία στην κινητή περιουσία τους την οποία υφίστανται κατά τη διάρκεια της εργασίας τους (ν. 4144).	α) Συμπλήρωση του αντικειμένου της οικονομικής αστυνομίας (ΥΠΟ- ΑΔΗΕ) για θέματα έρευνας, πρόληψης και καταστολής της αδήλωτης και της ανασφάλιστης εργασίας και της εισφοροδιαφυγής ακόμα και στις περιπτώσεις που δεν συνιστούν αξιό- ποινες πράξεις	α) Προβλέπεται η δυνατότητα της με υπουργική απόφα- ση αναστολής της λειτουργίας οργα- νικών μονάδων του ΣΕΠΕ (ν. 4144).	α) Εισαγωγή νέων διατυπώσεων για τη δήλωση εργαζο- μένων στην ΑΠΔ και στο πληροφοριακό σύστημα «ΕΡΓΑΝΗ» και θέσπιση ποινών και προστίμων για παραβίαση της οικείας νομοθεσίας (ν. 4225).	β) Κατάργηση της δυνατότητας δήλω- σης τροποποιήσεων	
Αδήλωτη εργασία	Εισαγωγή του συ- στήματος του εργό- σημου προκειμένου για την αμοιβή και την παρακράτηση ασφαλιστικών εισφορών των περιστασιακά απα- σχολουμένων (ν. 3863).	Πρόβλεψη για σταδιακή εισα- γωγή της κάρτας εργασίας από τον Μάρτιο του 2012 σε επιχειρήσεις ορισμένων τομέων. Κάθε εμπλεκό- μενη επιχείρηση θα υποχρεούται σε ταυτόχρονη πληρωμή μισθών, παρακρατηθέντων φόρων επί της μισθοδοσίας και	α) Συμπλήρωση του αντικειμένου της οικονομικής αστυνομίας (ΥΠΟ- ΑΔΗΕ) για θέματα έρευνας, πρόληψης και καταστολής της αδήλωτης και της ανασφάλιστης εργασίας και της εισφοροδιαφυγής ακόμα και στις περιπτώσεις που δεν συνιστούν αξιό- ποινες πράξεις	α) Εισαγωγή νέων διατυπώσεων για τη δήλωση εργαζο- μένων στην ΑΠΔ και στο πληροφοριακό σύστημα «ΕΡΓΑΝΗ» και θέσπιση ποινών και προστίμων για παραβίαση της οικείας νομοθεσίας (ν. 4225).	β) Κατάργηση της δυνατότητας δήλω- σης τροποποιήσεων	

Συνέχεια στην επόμενη σελίδα

Πεδίο	Πριν το μη- χανισμό στήριξης (ν. 3833/2010, ν. 3844/2010 και ν. 3846/2010)	Έως 06/2010 (ν. 3845/2010, ν. 3847/2010 και ν. 3899/2010)	Έως 12/2010 (ν. 3871/2010 και ν. 3899/2010)	Έως 06/2011 (ν. 3919/2011, ν. 3920/2011, ν. 3979/2011, ν. 3986/2011, ν. 3996/2011)	Έως 06/2012 (ν. 4019/2011, ν. 4024/2011, ν. 4038/2012, ν. 4046/2012 & ΠΥΣ αριθμ. 6, ν. 4052/2012)	Έως 07/2013 (ν. 4057/2012, ν. 4075/2012, ν. 4093/2012, ν. 4097/2012, ν. 4144/2013, ν. 4147/2013, ν. 4152/2013, ν. 4172/2013)	Έως 01/2015 (ν. 4225/2014, ν. 4251/2014, ν. 4310/2014)
-------	---	---	--	---	---	--	---

στοιχεία προβλέπεται να καταχωρούνται με On-Line σύνδεση σε ένα ενιαίο κεντρικό σύστημα για τους τρεις σχετικούς με την αγορά εργασίας θεσμούς (ΙΚΑ, ΣΕΠΕ, ΟΑΕΔ). Το όφελος του εργοδότη (αλλά και του εργαζομένου) από την τήρηση των όρων που απορρέουν από την πιλοτική εφαρμογή του συγκεκριμένου συστήματος θα είναι η μειωμένη κατά 10% καταβολή κοινωνικοασφαλιστικών εισφορών. Η επιβολή του μέτρου θα γίνει αρχικά σε περιοχές, κλάδους και τύπους επιχειρήσεων στις οποίες παρατηρούνται διαχρονικά υψηλά ποσοστά αδήλωτης εργασίας (ν. 3996).

κοινωνικών εισφορών με ηλεκτρονικά μέσα (ν. 4046).

(ν. 4144). Η οικονομική αστυνομία καθίσταται εκπεραλήλου αρμόδια με το ΙΚΑ και το ΣΕΠΕ και μπορεί να δρα ιδία πρωτοβουλία σε θέματα αδήλωτης εργασίας.

β) Θέσπιση της υποχρεωτικής έκδοσης πιστοποιητικού ασφαλιστικής συμμόρφωσης για ΑΕ και ΕΠΕ κατόπιν ελέγχου οικονομικής διαχείρισης των επιχειρήσεων (ν. 4144).

γ) Θέσπιση επιπλέον κυρώσεων σε βέρος εργοδοτών που απασχολούν παράνομα επιδοτούμενους ανέργους (ν. 4144).

δ) Τροποποίηση (ν. 4144) των διατάξεων που αφορούν το εργόσημο για τους περισσότερα

στο ωράριο εργασίας εντός 48 ωρών και θέσπιση υποχρέωσης για δήλωσή τους αυθημερόν και πριν την ανάληψη της εργασίας (ν. 4310)

γ) Θέσπιση συστήματος ΠΕΡΣΕΑΣ και Λευκού Μητρώου Συνεπών Επιχειρήσεων εντός του συστήματος «Εργάτη» (ν. 4310)

Πεδίο	Πριν το μη- χανισμό στήριξης (ν. 3833/2010, ν. 3844/2010 και ν. 3846/2010)	Έως 06/2010 (ν. 3845/2010, ν. 3847/2010 και ν. 3863/2010)	Έως 12/2010 (ν. 3871/2010 και ν. 3899/2010)	Έως 06/2011 (ν. 3919/2011, ν. 3920/2011, ν. 3979/2011, ν. 3986/2011, ν. 3996/2011)	Έως 06/2012 (ν. 4019/2011, ν. 4024/2011, ν. 4038/2012, ν. 4046/2012 & ΠΥΣ αριθμ. 6, ν. 4052/2012)	Έως 07/2013 (ν. 4057/2012, ν. 4075/2012, ν. 4093/2012, ν. 4097/2012, ν. 4144/2013, ν. 4147/2013, ν. 4152/2013, ν. 4172/2013)	Έως 01/2015 (ν. 4225/2014, ν. 4251/2014, ν. 4310/2014)
-------	---	---	--	---	---	--	---

απασχολούμενους και ειδικότερα στις καλυπτόμενες ειδικότητες καθώς και στο ζήτημα της αναλογίας των κοινωνικοασφαλιστικών εισφορών επί της αναγραφόμενης στο εργο-σημο αμοιβής (βλ. διπλανή στήλη).

ε) Θέσπιση (ν.4152) του πληροφοριακού συστήματος «ΕΡΓΑ-ΝΗ» το οποίο αφορά στο ζήτημα της παρακολούθησης της αγοράς εργασίας, της διοικητικής - γραφειοκρατικής διευκόλυνσης των εργοδοτών και της καταπόλεμης της αδήλωτης εργασίας και της ανασφάλισης της απασχόλησης. Δυνατότητα δήλωσης τροποποιήσεων των ωραρίων εργασίας εντός 48 ωρών (καταργήθηκε με το ν. 4310).

Συνέχεια στην επόμενη σελίδα

Πεδίο	Πριν το μη- χανισμό στήριξης (ν. 3833/2010, ν. 3844/2010 και ν. 3846/2010)	Έως 06/2010 (ν. 3845/2010, ν. 3847/2010 και ν. 3863/2010)	Έως 12/2010 (ν. 3871/2010 και ν. 3899/2010)	Έως 06/2011 (ν. 3919/2011, ν. 3920/2011, ν. 3979/2011, ν. 3986/2011, ν. 3996/2011)	Έως 06/2012 (ν. 4019/2011, ν. 4024/2011, ν. 4038/2012, ν. 4046/2012 & ΠΥΣ αριθμ. 6 ν. 4052/2012)	Έως 07/2013 (ν. 4057/2012, ν. 4075/2012, ν. 4093/2012, ν. 4097/2012, ν. 4144/2013, ν. 4147/2013, ν. 4152/2013, ν. 4172/2013)	Έως 01/2015 (ν. 4225/2014, ν. 4251/2014, ν. 4310/2014)
-------	---	---	--	---	--	--	---

Εργασία μεταναστών

α) Πρόστιμα σε
εργοδότες που
απαχολούν ανεπί-
σημους μετανάστες
(ν. 3846).

β) Διατήρηση της
ουσιαστικής αδι-
ναμίας επανόδου
στη «νομιμότητα»
για τους μετανά-
στες χωρίς χαρτιά
(ν. 3846).

Εναρμόνιση της
ελληνικής νομο-
θεσίας προς την
οδηγία 2009/52
σχετικά με την
επιβολή ελάχιστων
προτύπων όσον
αφορά τις κυρώ-
σεις και τα μέτρα
κατά των εργοδο-
τών που απασχο-
λούν παράνομα
διαμένοντες πολί-
τες τρίτων χωρών
προκειμένου να
καταπολεμηθεί η
παράνομη μετανά-
στευση (ν. 4052).

Τροποποιούνται οι
διατάξεις που αφο-
ρούν την διαδικα-
σία έκδοσης αδειών
διαμονής μετανά-
στών (ν. 4147).

Κωδικοποίηση
της νομοθεσίας
που αφορά στην
μετανάστευση (ν.
4251) όπου και οι
ρυθμίσεις που αφο-
ρούν στην έκδοση
και ανανέωση των
αδειών διαμονής
(Κώδικας Μετανά-
στευσης).

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ
2007-2013
**ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ
ΣΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ**

ISBN: 978-960-9571-61-6